

CHRISTIANÆ

2

FIDEL AC VERAE RE

LIGIONIS COMPEN-

DIVM, IN LOCOS COMMV-

NES DIGESTVM, ET NVNC

primum in vulgus

AD ILLVSTRISSTIMVM

Virum vere pietatis, omniumq; bona-
rum artium Patronum, D. Gaili-

elmum Ceciliam Baronem

Burgheum.

LONDINI

Ex officina Thomæ Marshi.

Anno. 1575.

¶ Cum Privilegio.

Ris Gateward

5159

Richard Gargrave
et amicus
veritate non obsequio
et verbo et facto

Servire deo regnare est
de governare vobis
grace.

Rus: Gargrave.

HONORATISSIMO VI-
RO, SAPIENTIA, VIRTUTE,
DOCTRINA CLARISSIMO,
D. GVILIELMO CECILIO, BARO-
NI BVRGHLEIO, EQVITI ORD.
GARTERII, REGIÆ MAIEST.

*à Consilijs, Academia Cantabrigiensis Can-
cellario, Supremo Angliæ Quæstori. &c.*

*Summa Salus cum sempiterna
felicitate.*

MVLTORVM sermone disseminatum est nobilissime vir, inter eos omnes qui clarissimo tuo nomini suos libros inscribunt, eorum industriam à te præcipuè probari, qui diligentiam omnem in rebus diuinis & ad DEVM pertinentibus tractandis & explicandis ponunt. Quod sanè mirum nemini videri debet, vel leuiter in antea tuæ vitæ cursum laudatissimum intuenti. Nam ab incunte ætate (vt accepi) eos pædagogos consecutus es, qui certatim elaborârunt, non tam vt omni literarum genere mentem tuam expolirent, quàm vt eam omnibus virtutum seminibus, pietate præsertim, (quæ virtutes omnes complectitur) abundè cumulata & confertam redderent. Quæ quidem semina menti tuæ tum penitus insita, ex eo tempore tam altè radices egerunt, pectusq; tuum diuinum tam præcellentis pulcherrimarum virtutum choro compleuerunt, quæ Amplitud. tuam ad tantum dignitatis fastigium extulerunt: vt te in sublimiori ho-

EPISTOLA

nōris sede locari vix posse arbitrer. Eandem similiter virtutis viam, cum filius tuus Thomas Cecilus Eques ornatissimus, ab ipsa pueritia fuerit ingressus, dubitandum non est, quin ijsdem vestigijs ad eundem nobilitatis gradum sit facile peruenturus. Sed excellens porro illa magnarū rerum cupiditas, ornatissime Baro, quæ tibi vnā cum ista tua vera nobilitate innata est, effecit, vt primū Deo Opt. Max. sis charissimus, quod purissimum illius cultum omnibus opibus & honoribus semper anteposuisti, & quod hominibus pontificia superstitione implicatis aures præbere nunquam voluisti: deinde apud ELIZABETHAM Reginam (& litteris & linguarum cognitione præcellentem Principem, atque omnium quæ vnquam fuerunt in hoc Regno serenissimam, sanctissimam, sapientissimam) acceptissimus: quod nullam obseruantiam, nullumq; obsequium prætermisisti, quod ad Regalem Maiestatem vel decorandam vel exornandam pertinere videretur. Postremò, singularis illa naturæ tuę bonitas, eximia cum ista animi celsitudine coniuncta ita te omnibus hominibus, præcipuè literatis, (quorum vnicus es Mæcenas) amabilem reddidit, vt nonnulli se, vel nominis tui nobilissimi mentione mirabiliter recreatos & exhilaratos sentiant. Quæ cum ita sint, mirandum non est Illustrissime vir, si tam multi huius ætatis homines in doctrinarum studijs vigilantes, conatus suos omnes adhibeant, vt Amplitud. tuæ nomen (quod tamen ipsum per se satis clarū est) literis

NVNCVPATORIA.

literis & lucubrationibus suis, ad infinitam memoriam propagare possint, & non solum Anglis nostris, sed exteris etiam nationibus quam notissimum & clarissimum reddere. Inter cæteros verò, quos non paucos admirandæ tuæ virtutis & sapientiæ præcones habes, ego me vnum esse libenter & ingenuè fateor. Et cum non alia ratione meum in te animum pietatis & obseruantiae plenissimum testari valeam: Ecce libellus à Theologo quodam Lausannensi conscriptus, quem apud me diu manuscriptum retinui, ut illustriissimo tuo nomini inscriptus in lucem exiret, effeci. Hoc verò studij quicquid est, certè minus leuiusque multò est, quam aut eximiae virtutes tuæ, aut gratissima voluntas mea postulat. Id tamen me non parum consolatur, quòd homines nobiles & honore præcellentes, non tam muneris oblatis dignitatem, quam gratum offerentis animum ponderare soleant. Si igitur rem perperdas, leuissima quidè est, & ferè nulla videbitur: si autem animum respicias, gratissimum certè dices. Christus Opt. Max. Amplitud. tuam patriæ nostræ præclarum decus, ac totius Reipub. (secundum Principem) solidissimum firmamentum, quam diutissimè seruet incolumem.

Oxoniz è Collegio Merton. Anno à verbi in carnem aduentu. M. D. LXXV.

*Honori tuo humillimè
deditus.*

Nicolaus VVithalkus.

LEX { Dent. 6.
Matt. 23.
Ioa. 6. & 3. } Penitentia.

Prædicatione
verbi diuini
& doctrina. { EVAN-
GELIVM { Luca 24.
& 9.
Ioa. 3. } Remissio peccatorum
gratuita.

Sacramen-
torum admini-
stratione. { Baptismus { Marci ultimo.
Matth. ultimo.

Ministerium
Ecclesiasticū
in tribus con-
sistit, in { Cæna Domini { Matth. 26.
Marci 14.
Luca 22
1. Corinth. 11

Præcipua { Confirmatio in
fide Christiana { Rom. 20.
Matth. 19
Marci. 10

Pijs Ecclesia
exercitijs. { Disciplina. Matth.
18. { 1. Tim. 3.
Institutio Ministr.
Ecclesia. { Tit. 1.
Ala. 13.

Confirmatio Ma-
trimony Matth. 19.

Communia { Sancta Congrega-
tio. { Act. 2.
Communes preces
Canones Spiritua-
les. { 1. Tim. 2.
Coloss. 3.

Leuitus { Ioa. 2.
Matth. 17
Marc. 9.

Communes ob-
lationes & E-
leemosyna. { Dent. 16.
Exod. 23.
1. Cor. 6.

DE DEO

¶ HOMINVM optimum
opus, quid.

NON est aliud maius & me-
lius opus hominis quàm vera
Dei agnitio, inuocatio & pre-
dicatio: vt Psal. 149. Laus Psal. 149.
eius in Ecclesia sanctorum. & „

Psal. 118. Non moriar sed viuam, & nar- Psal. 118
rabo opera domini. „

Deus quid.

Deus est illa propriè essentia, qua à seip-
sa est, & esse confert omnibus existentibus
perpetua & perfectissima Εντελέχεια, p quē
& in quo & ad quem sunt omnia. Psal. 8. Psal. 8.
Κύριε ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνο- „
μα σοῦ ἐν πᾶσι τῇ γῆ. &c. „

DEI tres personæ.

Pater genuit verbum, quod est imago a-
terni patris. Et de S. spiritu expressè dicitur: „
Et spiritus domini ferebatur super aquas. „
Dauid et Esaias clarè super Angelos collo-
cant Messiam & Deū nominant. Et Psal. 2.

A 4

Filius

CHRIST. RELIG.

Pfal. 2 " *Filius meus es tu &c. Et Psalm. 45. Et con-*
 Psal. 45 " *cupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est*
 Esai. 9. " *Deus tuus, & adorabis ipsum. Et Esai. 9.*
 " *Parvulus natus est nobis & filius datus est*
 " *nobis, & vocabitur nomen eius Deus fortis,*
 " *pater aeterna vite.*

Hac Dei descriptionē ut teneret Ecclesia
 in conspectu & ob oculos, distinctam ab Eth-
 nicis opinionibus, cōmendavit eā nobis Chri-
 stus in prima & notissima Ceremonia: Ego
 baptizo te in nomine Patris & Filij, & Spi-
 ritus sancti. Ioan. 14. Ego rogabo Patrem &
 Ioan. 14 " *aliud paracletum dabit vobis, spiritum ve-*
 " *ritatis.*

Testimonia de unitate Dei.

Deut. 6 + Deut. 6. *Audi Israel. Dominus deus no-*
 Deut. 4 " *ster, Dominus vnus est. Deut. 4. Vt scias qd*
 " *Dominus deus est, et non alius prater ipsum.*
 Deut. 32 Deut. 32. *Videte quod ego sum solus, non est*
 Esai. 44 " *alius prater me. Esai. 44. Hec dicit domi-*
 " *nus Rex Israel & redemptor eius, Dominus*
 " *exercituum Ego sum primus & nouissimus,*
 Esai. 45 " *& prater me non est Deus. Esai. 45. 1. Co-*
 1. Cor. 8 " *rinth. 8. Scimus quod nihil est Idolum in mū-*
 " *do, & quod nullus est alius Deus, nisi vnus.*
 Ephe. 4 " *Ephe. 4. Vnus Deus est & pater, &c.*

De tri

De tribus personis Diuinis.

Persona quid.

Persona, ut Ecclesia in hoc articulo loquitur, est substantia indiuidua, intelligens & incommutabilis.

Personarum in Trinitate
discrimen.

1 Pater aternus est, persona non nata, sed qui genuit ab aeterno filium, imaginem sui.

Pater est $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma\sigma\iota\omicron\varsigma$, filius & spiritus sanctus $\theta\epsilon\omicron\upsilon\sigma\sigma\iota\omicron\iota$.

2 Filius est imago patris, genita ab aeterno à patre: qui postea certo tempore in utero Mariae assumpsit humanam naturam.

3 Spiritus sanctus est agitator, procedens à Patre & filio, Et mittitur ad sanctificandas mentes.

Sunt itaq³ tres personae diuinitatis, immēsa, coēterna, $\theta\epsilon\omicron\upsilon\sigma\sigma\iota\omicron\iota$. Pater domini nostri

IESU CHRISTI: Filius, qui dicitur λόγος, & imago aeterni Patris: Et spiritus sanctus. Nec sunt plures personae diuinitatis.

Ioan. I. Epist. 5. Tres sunt, qui testimonium dāt. &c.

Filij proprium à reliquis personis.

Proprietas ergo discernens filium à ceteris per. De Filio.

CHRIST. RELIG.

teris personis, hac est genitum esse, & imaginem esse. In Epist. n. ad Hebr. vocatur splendor glorie: id est, effigies siue imago patris substantia. Et fit illustrius discrimen, cum addimus hanc secundam personam, assumpsisse certo tempore humanam naturam, in alio Maria. Pater enim non assumpsit humanam naturam, nec Spiritus sanctus assumpsit humanam naturam. Sed filius est Christus, id est, promissus Redemptor, una persona duabus naturis mirabiliter unitis, scilicet illa aeterna patris imagine seu λόγῳ, & natura humana.

Spiritus sancti proprietas.

Tertia persona spiritus sancti dicitur procedere à Patre & à Filio. Item est persona que mittitur in corda renascentium, i. qua persona Pater & Filius accendunt novam lucem, novos motus DEO placentes, instituiam & vitam in cordibus renascentium.

1. Cor. 3. 1. Corinth. 3. Templum Dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis.

TESTIMONIA.

Matth. 28

Matth. ultimo. Baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spi. sancti. Hic nominati

*natim tres personas recenset, & tribuit eis
 parempotentiam & honorem. Ioan. 1. Chri- Ioan. 1.
 stus dicitur unigenitus patris. Coloss. 2. in Coloss. 2.
 quo habitat plenitudo diuinitatis corporali-
 ter. Ioan. 3. Qui credit in Filium, habet vi- Ioan. 3.
 tam eternam. Psalm. 45. Et concupiscet Psalm. 45.
 Rex decorem tuum, quoniam ipse est Deus
 tuus, & adorabunt eum. Esaia. 11. In die illa Esaia 11.
 radix Iesse stabit in signum populorum, gen-
 tes ipsum deprecabuntur.*

In CHRISTO duæ naturæ.

*Coloss. 1. Omnia per ipsum & in ipsum Coloss. 1.
 condita sunt, & ipse est ante omnia: omnia
 consistunt per ipsum. Heb. 1. Per filium quē Hebr. 1.
 posuit heredem omnium, per quem & secu-
 la fecit: qui est fulgor charitatis, & effigies
 substantie eius, ferens omnia verbo potentie
 sue. Hec dicta manifestè testantur esse &
 manere in Christo diuinam naturam condi-
 tricem cum patre. In Christo est λόγος &
 humana natura. Ioan. 20. Thomas vocat Ioan. 20.
 Christum aperte Deum. Dominus meus &
 Deus meus. Ioan. 8. Priusquam Abraham Ioan. 8.
 natus erat, ipse fuit, (inquit enim) ego sum:
 Hic testatur fuisse, antequam assumeret hu-
 manam naturam.*

Ab ipso

CHRIST. RELIG.

54
quare Christi
ani vocatur

Ab ipso Christo seu à χριστῷ, id est, vni-
tione nomen habemus: Sumus. n. vñti spi-
ritu sancto. 1. Ioan. 2. καὶ ὁμοῦς χριστῷ
ἐχέτε ὁπότε ἄγεις.

Obiect.

Nota.

Respon.

Cur de patre clamat Christus? Pater ma-
ior est me, is mecum operatur. Ita alibi di-
citur: Pater glorifica me. Facit discrimen
officiorum, non loquitur de essentia. Quan-
tum ad diuinitatem, Pater & filius pares
sunt, si humanitatem respicias, dispares.

Spiritus sancti testimonia.

Ioan. 14.

Spiritus sanctus tertia persona est, & dis-
cernitur à patre & filio. Ioan. 14. Rogabo
patrem & alium paracletum dabit vobis.

Ioan. 15.

Ioan. 15. Cum venerit Paracletus quem ego
mittam vobis à patre, spiritum veritatis, qui
à Patre procedit. Descendit spiritus sanctus
in specie columbe. Item Matth. ultim. Bap-

Matt. ult.

tizate in nomine Patris, Filij & Sp. sancti.

1. Ioan. 5.

Tres sunt qui
testimonium
dant, Pat. Fil.
sp. sanctus.

Sic in Pentecoste apparuit spiritus sanctus
peculiari specie corporali. Item credo in
Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam, & c.

Estne discrimen inter spiritum san-
ctum, & spiritum nostrum?

Paulus

*Paulus. 1. Corinth. 12. clarè discernit 1. Cor. 12.
spiritum sanctum à donis creatis, authorem
ab effectibus, omnia inquit, efficit vnus & „
idem spiritus. Eodem modo loquitur Rom, 8. Rom. 8.
Ipse spiritus dat testimoniũ spiritui nostro. „
Discernit hic mouẽtem & consolantem spi-
ritum sanctum à consolatione qua cor erigi-
tur & viuificatur. Eodem modo loquitur
2. Corinth. 3. Transformamur tanquam à 2. Cor. 3
Domini spiritu. „*

¶ De Creatione.

Creationis articulus.

Articulus de creatione. Gen. 1. & alibi Gen. 1.
sape expressus est, Quòd videlicet De-
us aternus, Pater domini nostri I E S V
CHRISTI, vnà cum filio coeterno. spiri-
tu sancto, condiderit ex nihilo cælum & ter-
rã, Angelos & Homines, & omnia reliqua
corpora. Sic de filio dicitur Ioan. 1. Omnia Ioan. 1.
per ipsum scilicet Filium, facta sunt. Et de „
spiritu sancto creante dicitur Psal. 32. Ver- Psalm. 32-
bo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris e- „
ius omnis virtus eorum. „

Ex nihilo conditæ res.

*Ipse mandauit & creata sunt, ipse dixit Gen. 1
& facta*

CHRIST. RELIG.

Obiect. " & facta sunt, id est, dicente seu iubente Deo,
 Sapient. 2. res exorta. Sapientia 2. cap. Deus creauit
 " hominem ex nihilo. CONTRA: Deus fecit
 Gen. 1. Adam ex limo terra. Gen. 1. Sapient. 9. Ergo
 " homo non est creatus ex nihilo. RESPON-
 Respon. SIO: Deus usus est limo terra, & costa tan-
quam instrumento, seu medio, (sine quo ta-
men et ceteras creaturas Cælum & terram,
& hominem creare potuerat) sed in terra
arida, & costa, nulla forma seu habilitas ad
hominem fuit.

Res conditas perpetuò etiam
 sustentari à Deo.

Sustenta-
 tio, actio
 Dei gene-
 ralis.

Quantumuis faciat Deus terram, pro-
 creat fruges ex terra, impertit vitam viuē-
 tibus, hæc rerum sustentatio seu conseruatio,
 uisitata appellatione vocatur actio Dei gene-
 ralis. Act. 17. In ipso uiuimus, mouemur &
 sumus. Hebr. 1. Ferens omnia verbo poten-
 tiæ suæ. Coloss. 1. Omnia per eum consistunt.
 Aëtus. 17. Heb. 1. Coloss. 1. 1. Tim. 6. In Deo uiuente, qui prabet nobis
 Heb. 1. omnia abunde ad fruēdum. Matth. 10. Duo
 Col. 1. passeres asse uaneunt. & c. Psalm. 103. Om-
 1. Tim. 6. " nia te expectant, ut des eis escam in tempo-
 Matth 10. re suo. Psalm. 36. Homines & iumenta ser-
 Psal. 103. uabis

COMPENDIUM.

1

uabis domine. Idem docent benedictiones
& maledictiones. Dent. 28. Abundare fa- Deut. 28
ciet dominus fructum terra tua. Item, Cæ-
lum erit aneum. Prouerb. 10. Benedictio Prou. 10
domini diuites facit. Psalm. 99. Scitote quod Psalm. 99
dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non
ipsi nos.

De causa peccati, & de contingentia.

Est pia mentis reuerenter de Deo sentire. Nota.
ac loqui: & sententias veras, pias, hone-
stas, cōprobatas grauib. iudicijs piorum in
Ecclesia, vtilis moribus retinere, nec curio-
sitate, aut studio argutiari, querere infinitos
labyrinthos disputationum.

Quid est peccatum?

Est morbus harena in natura, vel actio seu 1 *definitio*
vitium perpetuum, & corruptio natura pug- *peccati*
nans cum lege Dei. 2
Est prauaricatio le- 3
gis diuine, & cœlestium mandatorum ino-
bedientia: 4
Est non tantum aliquod factum, 5
sed etiam perpetuum vitium, id est, corrup-
tio nature, pugnans contra legem Dei.
Peccatum est conturbatio seu confusio or-
dinis diuini: Ideo recte dicitur peccatum esse
defect⁹ seu prauatio, vt Dialectici loquuntur.

Deus

CHRIST. RELIG.

DEVS an peccati causa.

Consule
de hanc
Caluini
in Instit.
li. 1. Petri
Martyrem
in Com-
mēt. in li.
Iudic. &
lios huius
ætatis do-
ctis. The-
ologos.
Diabolus
autor pec-
cati.
Psal. 5.
zach. 8.
Diuius
Philoso-
ph. Plato
præclare
de hac re
sensit: vide
li. illius de
Repūbl.

DEVM non esse causam peccati, nec
impellere voluntates ad peccatum, nec ap-
probare peccatum: sed verè & horribiliter
irasci peccato, sepiissime in suo verbo, assiduis
pœnis & calamitatibus mundi, comminatio-
ne æternæ iræ declarat. Imo iram aduersus
peccatum maxime ostendit filius Dei, qui
apparuit ut victima fieret pro peccato, ut o-
stenderet diabolus esse autorem peccati, &
sua morte iram ingentem patris placaret.
Psal. 5. Non Deus volens iniquitatem tu-
es. Zacharie. 8. Malum ne cogitetis in cor-
dibus vestris & iuramentum mendax ne di-
ligatis. Omnia enim hæc sunt quæ odi, in-
quit Dominus: Cum igitur non sit simulatū
odium peccati in voluntate diuina, nequa-
quàm sentiendum est Deum velle peccatum.

Peccati causæ quæ.

Duæ causæ
peccati

Sunt autem causæ peccati, volūtas Dia-
boli & voluntas hominis quæ auerterunt se
liberè sua sponte à DEO nec volente nec
approbante illam auersionem: & hæserunt
vagantes extra ordinem in obiectis contra
mandatum Dei, Vt, Eue voluntas auertens
se à voce DEI, & vagata extra ordinem,
hæsit

hæsit in pomo: Ioan: 8. Quando mendacium Ioan. 8.
loquitur diabolus, ex proprijs loquitur, quia „
mendax est, & pater mēdicij. 1. Ioan. 2. Cō- 1 Ioan. 2.
cupiscentia carnis non est ex patre, sed ex „
mūdo est. 1. Ioan. 3. Qui facit peccatum ex 1. Ioan. 3.
diabolo est, quia ab initio diabolus peccat.
Roman. 5. Per hominem intravit peccatū Rom. 5.
in mundum, id est, peccatum nō est res con-
dita à Deo, sed homo, sua libertate se auer-
tit, & excussit dona Dei, & illam suam de-
structionem propagavit in posteritatem.

Quare Scriptura vitur hac dictione
 & similibus, vt: *Indurabo cor?*

Certum est Hebraica phrasi significare
eas permissionem, nō voluntatem efficacem,
vt: ne nos inducas in tētationē, id est, ne sinas „
nos induci, seu ne sinas nos labi, & ruere, cum „
tentamur.

Est ἀπολογία in verbo, indura-
bo, & significat, sinam durescere.

Contingentiam esse in actioni-
bus humanis.

Constat autem hac sententia, quòd Deus
non sit causa peccati, nec velit peccatum,
sequitur contingentiam esse: hoc est, non om-

CHRIST. RELIG.

nia quæ sũt necessariò fieri. Quia autẽ peccatum ortum est à voluntate diaboli & hominis, nec factum est Deo volente: Sic erant condita voluntates, vt possent non peccare. Est autem causa contingentia nostrarum actionum, libertas voluntatis.

Præuidet DEVS delicta Saulis sed non vult ea, nec impellit voluntatem eius: sed permittit vt voluntas Pauli ira grassetur, & non impellit vt secus agat. Interim tamen decernit, vbi Saulem repressurus sit, nec mutat in voluntate hominis modum agendi, qui adhuc in natura reliquus est, hoc est, hanc libertatem quæ adhuc reliqua est.

Obiectio.

Ierem. 10. Quomodo igitur dicit Ieremias Cap. 10.
 “ Scio Domine quod non est hominis via eius,
 “ nec est viri dirigere gressus suos.

Solutio.

Exemplũ. Aliud est loqui de Electione voluntatis, aliud de euentu seu successu. Vult Pompeius bellũ aduersus Casarem, & liberẽ vult: sed euentum alia multa cause regunt, non sola voluntas Pompeij. Dictum igitur Ieremie doctrinam & dulcissimam consolati-
 onem

onem continet. *Via hominis id est, gubernatio priuata & publica mandata homini, seu vocatio, non potest sustineri viribus humanis. Non potest mens omnia pericula prospicere & cauere, saepe enim hallucinatur. Ut, Errat Iosias bellum Aegyptio inferens. Multi lapsus accidunt, qui pariant difficultates inexplicabiles humanis consilijs: & vnus lapsus saepe ingentem ruinam trahit, Ut: Dauidis adulterium.* explicatio

Omnia sunt hominū tenui pēdētia filo: 33
Et subito casu, quæ valere, ruunt. 33

De his tantis impedimentis, de infirmitate humana & inconstantia rerum humanarum, quæ multas habet arcanas causas, concionatur Hieremias: & simul docet cōfugere ad DEVM, & ab ipso petere & expectare gubernationem & auxilium.

Promissiones tenendæ.

Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui in vobis est: Item: Nō relinquam vos Orphanos: Item: Deus est, qui efficit, vt velitis & perficiatis. Item:

B 2

quanto

CHRIST. RELIG.

“quāto magis dabit Spiritum sanctū petenti-
bus. Item Psalm. 38. *A Domino gressus ho-*

Psalm. 38. *minis dirigentur.*

Ephes. I

Obyciuntur & haec dicta, Ephes. I. electi
“secundum propositū eius, qui facit omnia se-

I. Cor. 12

cundum consiliū voluntatis suae. Et I. Co-
rinth, 12. Idem est Deus agēs omnia in om-
nibus. Hac dicta certum est in illis ipsis lo-
cis ubi ponuntur, tantum loqui de Ecclesia,
& de salutaribus actionibus, quas Deus ex-
citat & regit in Ecclesia sua : nec loqui de
uniuersali rerum sustentatione, seu de sin-
gulis omnium animantium motibus. Dex-
trè igitur intelligant haec dicta nec à natina
sententia transferantur in peregrinam.

Explicatio

De Humanis viribus, seu
de libero arbitrio.

Nota

Contingentia aliqua concedenda. Notā-
dum est in Ecclesiam Stoicas opiniones non
inuehendas, nec defendendam esse necessita-
tem fatalem omnium, sed aliquam contin-
gentiam concedendam. Nec miscenda est
disputatio de determinatione diuina, quae-
stioni de libero arbitrio. Nam, cū de vo-
luntate hominis, & de ceteris humanis vi-
ribus queritur, tantū de humana infirmi-
tate

tate differitur, nō de omnibus motibus in tota natura. Nos ipsos, mentis nostra caliginem, & voluntatis, & cordis imbecillitatem consideremus.

A *Physicis* sumenda est distinctio. In *hominine* est pars cognoscens & iudicās, quæ vocatur mens, vel intellectus, vel ratio. In hac parte sunt notitiæ. Altera pars, appetēs vocatur voluntas, quæ vel obtemperat iudicio, vel repugnat. Et sub voluntate sunt appetitiones sensuum seu adfectuum, quorū subiectum, & fons est cor, qui interdum congruunt, interdum pugnant cum voluntate. Sed de voluntate, &c. explicatio copiosior sumatur à *Physicis*.

Hominis
partes.

Liberum arbitrium vnde vocetur?

Vocantur autem *liberum arbitrium*, mēs & voluntas cōiunctæ. aut vocatur *liberū arbitrium* facultas voluntatis ad eligendum & expetendum ea, quæ monstrata sunt, & ad reyciendum eadem. Quæ facultas in natura integra longè præstantior fuit, nunc multipliciter impedita est. *Liberi arbitrij* erat, quod *Fabritius* noluit aurum à *Pyrrho* oblatum accipere: aut quod *Antigonus* noluit aspiciere allatum *Pyrrhi* interfecti caput.

Liberum
arbitrium
vnde?

Exemp

CHRIST. RELIG.

Ceterum in sermone Prophetarum & Apostolorum hæc vocabula sunt Mens & Cor, quæ ambo sumuntur pro intellectu & voluntate, verè non simulatè aliquid volente: hoc est, complectuntur iudicium & appetitiones veras, non simulatas, non externum opus tantum,

Libertatem hanc duabus causis
impediri.

Nota

1.

2.

Sciendum est hæc ipsam libertatem duabus causis valdè impediri, videlicet, ab infirmitate quæ nobiscum nascitur, & a Diabolo. Medea inquit:

St. 7.

Video meliora, proboq;

Deteriora sequor.

Rom. 7.

Ephes. 2.

Sententia hæc probatur ex verbis Pauli Rom. 7. Et Paulus inquit Diabolum efficacem esse in impijs. Ephes. 2. Sicut de Saule & de Iuda manifestè scribitur: Intranit in eum Satanas.

Voluntas quatenus non libera.

*Mens in non renatis plena est dubitatio-
num de D E O, corda sunt sine vero amore
D E I, sine vera fiducia, & habent impetus
ingentes contra Legem D E I: deniq; natu-
ra hu-*

ra humana oppressa est peccato & morte: nec magnitudo huius mali conspicitur humano iudicio, sed in verbo DEI reuelato. Hic certum est homines non habere libertatem deponendi hanc prauitatem nobiscum nascentem, aut deponendi mortem. Hec mala agnoscenda sunt, ut, & regione, beneficia Christi cognoscantur & conspiciantur, qui tollit peccatum & mortem & instaurat humanam naturam. Hec sententia tenenda, & vera est: Voluntas humana non potest sine spiritu sancto efficere spirituales effectus, quos Deus postulat: scilicet, verum timorem Dei, veram fiduciam misericordiae Dei, veram dilectionem Dei, tolerantiam & fortitudinem in afflictionibus, in adeunda morte: Ut, superârunt mortem ingenti robore Stephanus, Laurentius, Agne & alij innumera-
biles.

Testimonia.

*Rom. 8. Qui ducuntur spiritu Dei, hi sunt Rom. 8.
 filij Dei. Item, Si quis spiritum Christi non
 habet, is non est Christi. Certum est spiritum
 Dei in his dictis non significare rationem, sed
 sanctum spiritum à DEO patre & Domina
 nostro IESV CHRISTO procedentem,
 ac mis-*

CHRIST. RELIG.

Cp. 1. r. 2.

signif.
Xixos

ac missum in corda piorum, & accendentem
agnitionem Dei per Euangelium & motus
congruentes Legi Dei. 1. Corinth. 2. Animalis homo, non percipit ea, quae sunt spiritus DEI. Significat enim luxuriosus homo,
viventem vita naturali, sine spiritu sancto.
Sic enim eo loco discernit Paulus animalia
à spirituali.

Voluntatis libertas in pijs.

a auxilia
n etofu cu
tentur

Cum Ioseph resisteret illecebris adultera,
concurrerant haec causae. Verbum DEI, &
spiritus sanctus, movens mentem ut verbum
ardentius cogitaret. Mens cogitans quan-
ta ruina secutura esset, si diabolo obtempera-
ret, videlicet amissio donorum, aeterna ira
DEI, pena in hac vita & futura, praeterea
multi lapsus & multa scandala. Hic, vo-
luntas non erat ociosa, sed repugnabat ipsa
illecebris, & mandabat oculis & pedibus ut
vitarent occasiones lapsuum.
Huiusmodi exempla declarant causas bo-
narum actionum.

Ecclesiastici locus.

trapeza
o versg
ecclesiastico

DEVS reliquit hominem in manu con-
silijs sui: non est sine aliqua interpretatione
sumenda. Si quis contendit dictum Ecclesia-
stici

stici de presenti natura accipiendum esse, necesse erit addi magnam restrictionem, videlicet, Deus reliquit hominem in manu consilij sui, scilicet, ut per se ruere possit ad malum, & adiutus à spiritu Sancto rectè facere possit.

De peccato in genere.

Peccatum propriè quid?

Nominis ratio in Scripturis manifesta est, peccatum propriè significare, quiddam reum ac damnatum à DEO, nisi fiat remissio. Hæc generalis descriptio convenit peccato Originis & Actuali.

generalis
peccati
descriptio

Alia definitio peccati.

Peccatum est defectus vel inclinatio, vel actio pugnans cū Lege DEI, offendens DEVM, damnata à DEO, & faciēs reos æternæ iræ & æternarum pœnarum, nisi sit facta remissio.

alia definitio

Peccati proprietates.

Præcipuè hæc proprietates consideranda est, quoties nominatur peccatū, ut sciamus intelligi quiddam reū & damnatū à DEO.

DE Peccato Originis.

Peccatum Originis quid?

Pecca-

CHRIST. RELIG.

Anselmi
definitio.

Peccatum Originis est, carentia iustitia
Originalis, debita inesse.

Iustitia Originalis quid?

Hanc declarationem addi necesse est. Iu-
stitia Originalis fuit acceptatio humani ge-
neris coram DEO, & in ipsa natura homi-
nū Lux in mente, qua firmiter assentiri ver-
bopoterat: & conuersio voluntatis ad Deū:
& obedientia cordis, congruens cum iudicio
legis Dei, qua menti insita erat. Homo e-
nim conditus est ad imaginem Dei. Ephes. 4.

id est "
imago dei

Cōditus homo in iustitia, & sanctitate vera,
Peccatum Originis est carentia iustitia
originalis, id est, est innatis ex virili semine,
amissio lucis in mente, & auersio voluntatis
à Deo, & contumacia cordis, ne possint verè
obedire legi Dei secuta lapsum Adæ, prop-
ter quam corruptionem nati sunt rei, & filij
iræ, id est, damnati à Deo nisi fuerit facta
remissio.

Hugonis definitio.

“ Hugo praeclare dixit peccatum Originis,
“ esse ignorantiam in mente, & inobedientiā
“ in voluntate.

Testimonia,

Testimonia, omnes homines nascentes
ex virili semine afferre
secum peccatum.

Ad Rom. 5. Vnius delicto omnes mortui Rom. 5
sunt: Ergo alij sunt rei propter Adæ lapsum.
Et ne intelligatur ceteros reos tantum esse
sine aliqua propagatione corruptionis, addit:
Mors pervenit in omnes, quia omnes pecca- „
verunt. Hebraica phrasid est, peccaverunt, „
id est, rei sunt & habent peccatum, rem ma-
lam, & damnatam.

Si tantum actualia delicta essent pecca- Nota
ta, unus tantum reus esset sui facti: Nunc
enim cū clarè dicat nos reos esse propter A-
dæ delictum, testatur aliud quoddam in na-
tura peccatum esse, præter alia actualia de-
licta. Rom. 7. Video aliam legem in mēbris Rom. 7
meis repugnātem legi mentis meæ. Ephes. 2. „
Eramus natura filij iræ sicut & ceteri. He- Ephes. 2
braica phrasid est: Filij iræ, id est, rei seu dā-
nati. Addantur & Prophetarum delicta. Psal. 50.
Psalm. 50. Ecce in iniquitatibus conceptus „
sum, & in peccatis concepit me, mater mea. „
Deplorat non matris peccatum, sed suum. „
Gen. 8. Cogitatio humani cordis mala est à Gen. 8.
pueritia. Ieremia 17. Perversum est huma- Iere. 17
num cor super omnia & miserum & in scru-
tabile. Cause.

CHRIST. RELIG.

Causæ
efficiētes.

Causæ efficientes sunt, diabolus, & volūtas Adæ & Eue assentiens diabolo, ac auertens se sua libertate à mādato DEI. Dicuntur autem & efficientes causæ quæ merentur aliquid. Sic Adam & Eua sunt efficientes causæ, qui sibi & posteris meriti sunt reatum, & hos ipsos defectus seu prauitatem, quæ lapsum secuta est, excussa luce DEI.

Vbi est peccatum Originis?

In anima, & in potentis sentientibus & earum organis: quia in mente est caligo, in voluntate auersio à DEO, amor nostri inordinatus, & multiplex praua inclinatio, & in corde contumacia contra rectum iudiciū mentis.

Formale peccatum.

Rectè eruditi sciunt, vniuersaliter formale peccati esse reatum, seu condemnationem personæ, quæ est rea. Sed hæc relatio alicui malo accidit. Querendum est ergo fundamentum proximum huius relationis, seu, vt vocant, materiale propinquum. Est autem fundamentum huius reatus ipsum in homine vitium nobiscum nascens, quod vocant, vel defectus, vel prauas inclinationes, vel concupiscentiam. Nàm his appella-
tionibus

tionibus omnibus, eadem mala significatur, seu potius magna confusio malorum: Intel- ligenda est enim omnis ὁλολία. Cum igi- ὁλολία. tur queritur, quod sit formale peccatum: re- Etè respondetur reatus: cuius fundamentū Reatus. quæ est vitium nobiscum nascens, quod est malū pugnans cum lege DEI.

POENAE peccati Originis.

Pœna peccati Originis sunt: Mors cor- poris, & alie ingentes calamitates, quæ ex humana ignorantia, & omnium virium fra- gilitate oriuntur. Item, ira DEI & eter- na damnatio. Sicut Paulus inquit, Erasmus naturâ filij iræ.

In renatis adultis quatenus peccatum.

Omnes cōcedere coguntur in renatis ad- ultis reliqua esse peccata. Quare Ioannes dicit: Si dicemus, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Aduersarij contendunt hunc mor- bum qui reliquus est in renatis, non esse ma- lum pugnans cum Lege Dei. Hunc errorem taxari necesse est. Sunt autem perspicua Pauli testimonia Rom. 7. & 8. In membris Legem esse pugnantem cum lege mentis & cum lege DEI.

De

CHRIST. RELIG.

DE Peccatis actualibus.

Actuale mortale peccatum cuiusmodi?

Est igitur actuale mortale in labente post reconciliationem actio interior vel exterior pugnans cum Lege Dei, facta contra conscientiam. talis n. actio facit rem aeterna irae.

Discernenda sunt peccata.

Rom. 8

*Paulus discrimen tradit Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Si verò actiones carnis spiritu mortificabitis, vivetis. Fatetur in sanctis esse actiones carnis, id est multas vitiosas inclinationes, dubitationes, securitatem, dissidentias, errantes confidentias, prauos affectus: Sed his ait repugnandum esse spiritu, id est spiritualibus motibus, inuocatione DEI, timore, fide, tolerantia spirituali intuen-
te DEVM. Et manent in gratia renati, etiam si sunt in eis vitiosi illi affectus, si tamen repugnant, & fide agnoscant condonationem propter Christum: Sed si non repugnant, ait, morituros esse.*

Non repugnantes qui?

Delinquentes contra conscientiam: hoc est eos, qui scientes & volentes indulgent,
ant

aut etiam obtemperant in externa actione
vitiosis illis motibus & flammis. Quare di-
 ligenter docendi sunt homines de hoc discri-
 mine, ut caveant lapsus contra conscientia-
 am, & ut lapsi rursus ad DEVM conuer-
 tantur.

Cautela

Utile est monere studiosos, quod usitate
 nominant peccatum mortale dici posse, pec-
 catum regnans seu dominans. Cum enim
 Paulus ait Rom. 6. Non regnet peccatum in
 mortali corpore vestro: prorsus hoc ipsum
 discrimen peccatorum tradit, de quo, hic di-
 ctum est. Fatetur in renatis esse peccatum,
 sed non regnans, non dominans, donec reti-
 nent fidem & bonam conscientiam: id est,
 donec non obtemperant peccato sed repug-
 nant. Et si regnet, affert aeternum exitium
 Psalm. 118. Gressus meos dirige, ne domine-
 tur in me omnis iniquitas. Non sine auxilio
 Mediatoris dominari possumus, id est, libe-
 rari a reatu, & vincere diabolum, & imbe-
 cillitatem nostram: Itaque ille implorandus
 est.

Rom. 6

Psal. 118.

Domina-
 tio, vide-
 tur appel-
 latio vetu-
 ltior esse.

¶ DE Lege

CHRIST. RELIG.

DE Lege Diuina.

Lex diuina quid?

Lex Dei, est doctrina à Deo tradita, præcipiens quales nos esse, & qua facere, qua omittere oportet: & requirens perfectam obedientiam erga Deum, & pronuncians irasci deum, & punire aeterna morte non præstantes perfectam obedientiam.

Alia definitio.

Vide
Zuingl.
de prouidentia Dei
cap. 4.

Lex diuina est doctrina, qua à nobis requirit summam erga Deum obedientiam, scilicet, ut non solum externis operibus, imò etiam intimis cordis & animi affectibus Deum colamus, iuxta illud: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo &c. Item veri adoratores adorant Deum in spiritu & veritate.

Haec definitiones ex ipsa Lege Dei probantur: requirunt enim integram obedientiam: Diliges dominum deum tuum ex toto corde: &c. Item Diliges proximum sicut teipsum. Item comminatio ait, Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec Matth. 24 eos opere perficit. Item Matth. 24. Discedite à me maledicti in ignem aeternum.

Inter

Inter Leges humanas & Dei,
ingens discrimen.

Lex DEI, est regula aeterna & immota *Lex Dei*
mentis divina, & iudicium aduersus pecca-
tum, quod impressum est hominum mētibus,
& saepe Dei voce rursus predicatum, de quo
dicit Christus: Non veni soluere legem, sed
implere.

Humanae leges tantum postulant aut ve- *Leges hu-*
tant externa opera. *mana.*

Lex Dei quæ præcipuè requirat.

Lex præcipit ut natura integrè obediat
DEO, firmam de DEO notitiam habeat,
verum & perpetuū timorem, firmam fidu-
ciam Dei, ardentem amorem.

Lex quomodò spiritualis
dicta Paulo.

Lex est spiritualis, hoc est, non est tantum
politica sapientia præcipiens de externis a-
ctionibus in vita civili: sed est logè alia do-
ctrina flagitans spirituales motus, firmam de
Deo notitiam, ardentem & perfectam dile-
ctionem, ut dicit Lex: diliges dominū Deū
tuum ex toto corde.

C

Diuisio

CHRIST. RELIG.

Diuisio Legum.

Primum recensentur hæ species.

LEX { *1. Diuina.*
2. Natura.
3. Humana leges. }

LEGES Diuinæ.

Leges diuinæ sunt, quæ à DEO traditæ sunt quocunq; tempore : & extant scriptæ passim in Mose & libris Euangelij. Et vox legis inde ab initio fuit vfitata, & Ionuit in Ecclesia : certoq; consilio cùm constituta est politica Israëlitica, Lex Dei pmulgata est.

Vox legis.

Legis diuinæ pmulgatio.

Lex Naturæ.

Est notitia naturalis de DEO, & de morum gubernatione, seu discrimine honestorum & turpiū, diuinitus insita humano generi : sicut notitia numerorum diuinitus humanis mentibus insita est. Quid quaeso Natura alia est, quàm perpetua operatio & dispositio DEI ? Hæc tradit numen esse colendum, virtuti operam dandam, neminem ledendum, omnibus benefaciendum : & quæ his similia sunt : quæ utiq; ex DEO, non nostra natura sunt.

Lex Moralis.

Con-

Congruit lex natura cum lege morali, ut infra ostendam. Prius enim discernenda sūt species legis diuina.

Mosaicæ legis diuisio.

Tres igitur sunt partes legis Mosaicæ vniuersæ, Ut

LEGES { *1. Morales.*
2. Ceremoniales.
3. Forenses seu indiciales. } 3.

Ceremonia Mosaica, & forenses leges nec mandate sunt ceteris gentibus, nec obligant nos: Et fuerunt ad tempus isti populo Israël traditæ, ut politia ad tempus certum duratura essent, ut esset locus certus, in quo Christus nasceretur & se patefaceret, concionaretur, fieret victima & palam inchoaret vitam æternam.

Morales leges æternæ quæ?

Sunt autem Leges Morales quæ præcipiunt de agnitione DEI in mente, & de doctrina cordis erga DEVM, & de virtutibus erga homines: Ut, de iustitia, castitate, veritate, temperantia. Præcipue autem legum moralium, simul in

CHRIST. RELIG.

Decalog⁹
Moralem
legem cō-
tinet.

Melāth.
in Ethi.

*in una parua tabella miro consilio Dei com-
prehensa sunt, qua tabella vocatur Decalo-
gus. Item, sunt aeterna & immota sapientia
& regula iustitia in Deo discernēs recta &
non recta. Vide Philip. in Ethicis fol. 4.*

*Sunt igitur leges morales qua in Decalogo
comprehenduntur.*

Expositio Decalogi.

Quatuor cogitanda de Lege.

1. **P**rimū: Lex admonet ad quid condita
sit natura humana, & qualis fuerit ho-
minis dignitas & puritas in qua conditus
est.
2. **S**ecundò: monet nos Lex de presenti mi-
seria. Psalm. 130. Si iniquitates obseruaue-
ris Domine, quis sustinebu? Ita similia dicta
Psalmorum admonent nos de vero intellectu
legis, & agnitione peccati nostri, ac ira Dei
& Poenarum.
3. **T**ertiò: Lex cautè nos admonet de repa-
ratione generis humani & de vita aeterna.
Significat etiam ad quantam praestantiam
renocemur.
4. **Q**uartò, cum sic consideramus quanta sit
miseria generis humani oppressi peccato, ira
Dei,

Dei & morte: & intelligimus vocem legis, esse sententiam, vinculum, testem & nunciam illius ingentis iræ. semper è regione aspiciamus filium Dei, & consideremus beneficium filij Dei, quod exuberat supra peccatū: sciamus item vocari nos ab ipso filio Dei, ut rursus in nobis inchoetur hæc puritas in lege descripta.

Decalogus.

Quid est Decalogus?

Decalogus est sancta Lex Dei, in decem }
præcepta distincta, quibus De⁹ præcipit quid }
agere & quid omittere debeamus.

Decalogi tabulæ duæ sunt.

Quid prima tabula Decalogi
continet?

Prima tabula continet opera, quibus im-
mediate seu proprie cum Deo agimus: Sci-
licet præcipuum Dei cultum interiorem &
exteriolem.

Secunda tabula quid continet?

Secunda tabula continet opera erga ho-
mines, quæ etsi sunt vincula societatis hu-
manæ, tamen fiunt etiam cultus Dei. Esaias

CHRIST. RELIG.

Esai. 1. &
58.
Osee. 6.

Cap. 1. & 58. Et Samuel. Melior est obedientia quàm victima. Et Osee. 6. Misericordiam magis volo quàm Sacrificium.

DE PRIMO præcepto.

PRIMUM Mandatum præcipit de eo opere, quod summum & præcipuum est, scilicet de vera notitia, de vera & perfecta obedientia erga Deum: perfecto timore, fiducia, & dilectione Dei.

Primum præceptum duas maximas res continet.

Lex tabularis hic exponitur.

Modus cognoscendi Deum qualis,

1. Modum cognoscendi Deum,
2. Et verum cultum Dei.

Modus est, ut apprehendatur **DEVS**, per suum verbum & testimonium. Ideo dicit: Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti.

Inuocatio Ecclesie vera cuiusmodi?

Verus dei cultus.

Quoties mens clamat ad Deum, innocet Deū, qui est Pater domini nostri Iesu Christi crucifixi & resuscitati: Et fide cogitet Euangelium datum per hunc filium. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.

Verus

Verus dei cultus in quibus
consistat.

*Cultus autem de quibus hic precipitur,
sunt agnitio DEI, credere verbo DEI,
verus timor, vera fides seu fiducia, & vera
dilectio.*

Perfectam obedientiam requi-
ri in Lege.

Perfectam obedientiam requiri hac ver-
ba testantur. Deut. 6. Diliges dominum Deum
tuum ex toto corde tuo, ex tota anima, ex
omnibus viribus tuis. Requirit igitur timo-
rem, fiduciam, & dilectionem Dei super om-
nia. Sed quia nihil minus, quam hoc presta-
re possumus, CHRISTVS, ut scriptum
est, consummatio legis est: Discimus ergo per
legem, qua Pedagogus ad Christum est, ad
ipsum confugere.

Deut. 6.

Christus
est expli-
tio legis.

Summa primi praecepti.

Timor & fides summa primi praecepti sunt.
Timorem nos oportet subinde experiri in pae-
nitentia, oportet & fiduciam experiri in co-
nsolatione.

De secundo praecepto.

In secundo praecepto quid prohibetur?

C 4

Vetatur

CHRIST. RELIG.

Vetatur Idololatria, sanctorū & statuarum cultus: hoc est, contradicit illis, qui fingunt multos Deos, & diuersam potentiam singulis tribuunt, vt Ethnici: aut tribuunt diuinū honorem, id est, inuocationem creaturis, & ijs qui inuocant sanctos mortuos quoq; totī deniq; Idololatriæ repugnat.

De tertio præcepto.

Quid in hoc præcepto, quod quidem tertium est, dominus prohibet?

Hic vetat Deus, abusum sui nominis: & tamen vult hanc vocem propagari & innotescere: Ego sum Dominus Deus tuus.

Verus nominis Dei vsus.

Veri vsus nominis Dei sunt,

1. Vera prædicatio, 7
2. Vera inuocatio, 7
3. Vera gratiarum actio, 7
4. Vera confessio. 7

Testimonia.

Dicit enim Dominus. Ite, docete omnes gentes: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & celebrabis me: seu ages mihi gratias: Corde creditur ad iustitiam, & ore fit confessio ad salutem.

IVRATIO.

Pertinet autem ad innuocationem iuratio: Quia iurans innocat Deum, ut sit testis voluntatis ipsius, quod non velit fallere: & petit, ut Deus sit ultor: & puniat fallentem: Et ad hanc pœnam se obligat. Deus autem solus innocandus est, ideo & per ipsum solū iurandum.

Iusiurandum.

Hinc intelligi potest, quātum vinculum sit iusiurandum. Innocas Deum, ut in teipsum seniat eius ira, si se felleris. Ideo respondent euentus, quia hac obligatio est sancita & confirmata iure diuino, hoc loco: Nō habebit DEVS infontem, quicumq; usurpauerit nomen eius vanè. Ideo etiam in hac vita horribiles pœnae comitantur periuros. Periurium.

De quarto præcepto.

In quarto præcepto quid agitur?

In quarto traditur præceptum de ceremonijs diuinitus institutis.

Ceremoniarum præcipuus finis.

Ceremoniae traditæ sunt propter ministerium docendi: & sunt adminicula huius functionis.

CHRIST. RELIG.

Præceptū
de Sabba-
to quid
præcipue
cōtineat.

*Etionis. Ergo præceptum de Sabbato præci-
pue concionatur de ministerio docēdi & ad-
ministrādi Ceremonias diuinitus institutas.*

Sabbati sanctificatio.

*Vult eo die sancta opera fieri, id est, pro-
prie dicata Deo: hoc est, doceri populum, &
ceremonias diuinitus institutas exerceri.*

Publici Ministerij conseruatio.

*Hic conseruatio publici Ministerij, &
ceremoniarū, quas Deus instituit, præcipi-
untur: quod Deus vult conseruare, vt ma-
neat & propagetur Ecclesia, vt Ephes. 4. di-
citur. Dedit alios quidē Apostolos, alios Pro-
phetas, alios Pastores, alios Doctores, vt adi-
ficetur corpus Christi, & non fluctuemus, nec
circumferamur omni vento doctrina.*

Ephe. 4

DE SECVNDA TA- bula, quæ politicarum Le- gum fons est.

De quinto præcepto.

*C*ontinet autem hoc præceptum mutua o-
pera superiorum & inferiorum. Officia
superiorū significata sunt in vocabulis Pa-
tris & matris. Item in integro Decalogo,
qui

qui vniversaliter est forma regiminis: & complectitur omnes virtutes, & omnia officia boni Patris & boni gubernatoris. ZENOPHON inquit, Bonus Princeps nihil à bono patre differt. Vicissim, inferior tribuat honorem superiori, id est, agnoscat Dei opera esse politias, obtemperet propter DEVM, & condonet quadam errata.

VI. Præceptum, Non occides.

Prohibet non solum externas corporum iniurias, & priuatam vindictam externam, sed etiam in animis malevolentiam, odia, inuidentiam. i. priuatam cupiditatem vindictæ: sicut Christus clare enarrat hoc præceptum Matth. 5. cap.

6 QVOVS
Q VOVS
Matth. 5.

Magistratus vindicta legitima.

Hic addendum est magistratum politicum, habere mandatum diuinum, de legitima vindicta, ac pertinet officium magistratus ad hanc ipsam vocem, Mihi vindictam, ego retribuam: Ego puniam, vel mea manu, vel permissione, vel legitimo officio Magistratus, quia Deus imperia & politias constituit, retinet & mutat: sicut ait Daniel cap. 2

DEVS

CHRIST. RELIG.

CC. *DEVS transfert regna & constituit.*

De præcepto septimo.

Non Mœchaberis.

Matth. 5.

Christus Matth. 5. ostendit, non tantum externa delicta prohiberi, sed etiam pravam inclinationem ut vagos ac errantes motus contra hoc præceptum. Sancitur & confirmatur legitimum matrimonium : quia hac lege munitur, quæ & consuetudinem coniugalem approbat, & è contra damnat omnem concubitum extra legitimum coniugium.

Scortationis pœna.

Heb. 13.

Ephes. 5

CC. *Ad Heb. dicitur 13 capite: Scortatores & adulteros indicabit DEVS. Ephes. 5. " Omnis scortator aut contaminatus non habebit hereditatem in regno Christi & Dei.*

De octauo Præcepto.

Non furtum facies.

Hoc præcepto omnes fraudes ac deceptiones vetat: Furta enim manifesta sunt innumerabilia in imposturis negotiationum, usuris, & alijs, quibus omnibus dominus in hoc præcepto occurrit.

Rerum communio.

Hoc

Hoc testimonio refutantur deliria fanaticorum hominum, qui magno & pernicioso furore contendunt, in Euangelio tolli rerum proprietatem. Deinde & prohibitio observanda est ne aliena appetamus.

Contractus.

Et quia cōtractus divinitus cōstituti sūt, ut homines inter se mutuis officijs declarent obedientiam suam erga Deum, piè & sanctè exercendi sunt. Nam & in contractibus iniustitiam punit Deus, non solum pœnis magistratum, sed etiam alijs cladibus.

Testimonia.

*Ut inquit Esaias: Va predanti, quia vicissim spoliaberis: Deut. 25. Pondus iustum Deut. 52
habeas ut longo tempore viuas. ”*

De IX. Præcepto.

Non dicas falsum testimonium.

Hæc lex munit iudicia & pacta & continet virtutem omnium pulcherrimam, veritatem: cuius utilitas latissimè patet in doctrinis, in iudicijs, in pactis, in conversatione. Veritas.

De X. præcepto.

*Non tantum hîc damnat vitiosos affectus,
ad quos*

CHRIST. RELIG.

ad quos accedit consensus, ut vocant; sed etiam ipsam pravam inclinationem, quæ est perpetua quedam auersio à DEO, & cōtumacia repugnans legi DEI: & gignit infinitam confusionem appetitionum, etiamsi non semper accedit consensus.

Concupiscentia quid Paulo.

Rom. 7. Quod autem Paulus inimicitiam aduersus DEVM vocat, id alibi concupiscentiam nominauit, quæ significat pravam inclinationem & deprauationem omnium appetitionum, quam esse peccatum testatur Paulus Rom. 7. & postea vocat inimicitiam aduersus Deum.

DE LEGE NATVRAE.

Lex Naturæ quæ?

Rom. 1. Est autem vera definitio legis naturæ, legem naturæ esse notitiā legis diuinæ, naturæ hominis insitam. Rom. 1. Deus ipsis ostendit. Rom. 2. Opus legis scriptum in mentibus eorum. Vocat item has notitias Paulus ius diuinum. Rom. 1. Qui cum ius Dei nōrit.

Quare homo dicatur ad imaginem Dei conditus.

Ideo

Ideo enim dicitur homo ad imaginem DEI conditus esse, quia in eo lucebat imago, hoc est, notitia DEI, & similitudo quaedam mentis diuina, id est, discrimen honestorum & turpium, & cum his notitijs congruebant vires hominis. Cōditus est homo initio ad imaginem Dei, ornatus illustri notitia DEI, & Originali iustitia, & propriè obsequens voluntati: lapsus est, & auertit se liberè à prima integritate, unde sapiētia & iustitia Originali priuatus est, ut iam corruptus peccato, nihil nisi carnalia sapiat, cogitet & velit. 1. Corinth. 3.

1. Cor. 3.

Lex prima naturæ.

Lex prima naturæ re ipsa est agnoscere, quod unus sit Deus, mens æterna, sapiens, iusta, bona, conditrix rerum, benefaciēs iustis, & puniens iniustos, à quo ortum est discrimen in nobis honestorum & turpium, & quod ei iuxta hoc discriminē obediendum sit. Quodq; hic Deus sit innocandus: & exspectanda ab eo bona. Hæc legem naturæ Paulus Rom. 1. enarrat, & congruere eam cum primo precepto manifestum est.

Rom. 1.

Hoc naturale iudicium vocant Philosophi Legem Naturæ: seu ius Naturæ, Naturale iudicium.
quod

CHRIST. RELIG.

quod lōgum acervum demonstrationum, & multos gradus amplectitur.

Ius genti-
um.

Iurisconsulti paulò aliter loquuntur: Et si ius gentium nihil aliud significat, nisi commune hominum iudicium, hoc est, principia practica & demonstrationes ex illis collectas. Nec Platonica illa confusio convenit huic naturæ hominum, in qua necesse est distincta esse imperia, & distinctas ciuitates, ut coerceri mali possint: quare & res distingui necesse est.

De vsu Legis.

Legis triplex vsus.

Primus v-
sus Legis.

Primus est Pædagogicus, seu politicus. Vult enim Deus coerceri disciplinâ omnes homines, etiam non renatos ne externa delicta committant. De hoc officio loquitur Paulus. 1. ad Timoth. 1. Lex est iniustis posita, scilicet ut coërceantur. Ideo quoq; cōstituit Deus magistratum: Deut. 19. Auferes malum, ut audientes reliqui timorem habeant: non miserearis eius.

1. Tim. 1.

Deut. 19.

Disciplina legis quatuor de causis necessaria est.

Prima, quod necesse sit eam præstare, propter man-

Handwritten notes and signatures at the bottom of the page, including a large flourish and some illegible text.

ter mandatū DE I, cui debetur obedientia.

Secunda, ut pœna vitentur, quibus, vel magistratus, vel DEVS punit atrociam delicta. 2.

Tertia, publicæ pacis causa, quia Deus flagitat disciplinam, ne grassemur in aliorū corpora & fortunas. 3.

Quarta causa est, quia disciplina est pedagogia ad Christum. 4.

Nunc de secundo usu legis dicendum est, Secundus
de quo præcipue concionatur Paulus, ut erro-
res humani iudicii de peccato, & de ini-
ustitia emendet. Rom. 1. Reuelatur ira Dei Rom. 1.
de cælo super omnem iniquitatem hominū, ,,
veritatem in iniustitia detinentium. ,,

Tertiò, queritur de usu legis in renatis. Tertius v-
Sunt. n. liberati à lege, id est, à maledictione
& damnatione, seu de ira Dei, quæ in legē
proponitur: scilicet, si fidem retinent, & si-
ducia filij Dei repugnant peccato & vincunt
terrores peccati. fus legis.

Homines non sunt sub lege, quantum ad
maledictionem attinet.

Nos liberati sumus à lege per Christum,
qui νόμος, hoc est pœnam pro nobis persol-
uit.

Lex cur proponenda renatis.

D

LEX

CHRIST. RELIG.

*LEX*renatis ideo proponenda est ut doceat certa opera, in quibus De⁹ vult nos exercere obedientiam. Non.n.vult nostro cōsilio nos Deus excogitare opera, aut cultus: sed vult nos verbo suo regi, sicut scriptum
“ est. Frustra colunt me mandatis hominum.
“ Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum.

DE VINDICTA.

Discernenda est *est* } *Publica*
vindicta, alia } *Priuata.*

De discrimine vindictæ publicæ & priuatae.
Rom. 13

Publica.

Publica que fit mandato DEI, à magistratu: de hac dicitur Rom. 13. Vindex ad iram malefacienti. Nec dubiū est Magistratum mandato diuino cogi, ut puniat delicta. Nec prohibet Euangelium hanc publicam vindictam, seu officium magistratus, nec consilium dat ut omittatur: imo approbat & confirmat officium magistratus.

Priuata.

Alia est vindicta priuata, id est, que nō fit per magistratus ac leges: de hac priuata dicitur, Matth. 5. Rom. 12. Non vindicātes vosmetipsos: DEVS sanxit leges & iudices,

Matth. 5.
Rom. 12.

dices, his subiecit genus humanum: Vult igitur eos esse vindices. Hunc ordinem non vult conturbari, ideo prohibet vindictam priuatam, externam & interiorem. Vult verò animo concedere vindictam DEO, & legibus ac iudicibus. De hoc ordine concionatur Christus Matth. 5.

Matth. 5.

Regula de vindicta.

Teneamus regulam, precipi magistratibus ut iuxta leges exercent vindictam, ut dicitur Deut. 19. Auferes malum ut ceteri timorem habeant: ne miserearis eius: è Deut. 19
contrà verò priuatis precipi, ne exercent vindictam nec turbent ordinem à Deo institutum, seu manu, seu animi motu.

Cur toties prohibeat vindictam

CHRISTVS?

Fuit & hac caussa, quare Christus toties prohibet vindictam, quia Apostolis voluit eximere falsam persuasionem, qui putabant regnum MESSIÆ fore mundanum, & armis gentes dominandas esse.

CHRISTVS, contra inculcat, Apostolos non sumpturos esse arma, sed EVANGELII præcones fore, & sine humanis præ-

D 2

sidijs

CHRIST: RELIG.

*fidis, sine armis Ecclesiam collecturam esse.
Et hanc saevitia tyrānorum obnoxiam fore,
& tamen habituram divinas liberationes.*

Vim vi repellere, quatenus
naturæ liceat.

*Per hanc dictionem, vim vi repellere ius
naturale concedit: Intelligitur de manife-
sta violentia, & de necessaria defensione ad-
versus subitam vim: Vt, si Latro viatorem
tranquillum in via adoriatur: aut si inferat
aliquis bellū iniustū, aut si aliqui tumultu-
antes oppugnant ades alterius: Hic, quia
abest index, seu magistratus, ibi defensio cō-
ceditur. Et aliquid interest inter dissensio-
nem & ultionem, seu pœnam sceleris. Inest
enim naturæ iusta οογῆ, appetitio conser-
vationis sui adversus iniustam violentiam.*

Gladium accipere quid?

*Qui gladium acceperit, cum gladio peri-
bit. Accipere gladium est, non datum à legi-
bus stringere: Ergo, qui vim iniustā infert,
accipit gladium. E cōtra verò, qui iusta de-
fensione utitur, non accipit gladiū, sed strin-
git datum à legibus. Caterum Christus hoc
loco*

loco discernit officia magistratus, & ministerium Euangelij.

DE CASTITATE.

Coniugium quid est?

Est mutus consensus quo alter alteri se dat, omnia, siue bona, siue mala toleraturus: vel est legitimus viri & mulieris concubitus iuxta ordinationem Dei. Gen. 2. Vel, Gen. 2.
Matrimonium est maris & fœminæ coniugatio.

Coniugium à quo est institutum?

Perpetua cōiunctio mariti & uxoris, instituta certis legibus à Deo, quæ ostendunt quas personas, & quomodo cōiungi liceat, ut Gen. 2. Leuit. 19. Et 1. Corinth. 7. In his locis manifestè conspiciuntur, institutio, approbatio, & ordinatio coniugij. Gen. 2. Leuit. 19. 1. Cor. 7.

Coniugium diuinitus ob duas causas institutum.

Dent. 2.

Post lapsum Adæ vult Deus nos coniugio vti propter duas causas:

Propter generationem.

Ad vitandas vagas libidines.

D 5

Sicut

1.
2.

CHRIST. RELIG.

*Sicut Paulus inquit, vitanda Scortatio-
nis caussa, unusquisq; habeat uxorem su-
am.*

Hebr. ult. *Hebr. ultimo, Fornicatores & adulteros*
1. Corin. 6. *indicabit DEVS. 1. Cor. 6. Ne errate,*
Fornicatores, idololatrae, adulteri non possi-
debunt regnum DEI. Fugite scortatio-
Ephe. 5. *nem. Ephes. 5. Nemo vos decipiat vanis*
sermonibus: propter hac enim venit ira Dei
1. Thess. 4. *super contumaces. 1. Thess. 4. Hae est vo-*
luntas DEI, sanctificatio vestri, ut absti-
Hebr. 12. *neatis à scortatione. Heb. 12. Sectamini*
sanctificationem, sine qua nemo videbit De-
um,

Pœnarum libidinum Exempla.

Exempla vero pœnarum in scripturis hæc
Gen. 5. *sunt. Genes. 5. Inter causas diluvij recitan-*
Gen. 19. *tur vagæ libidines. Genes. 19. Delentur*
quinq; vrbes propter sceleratissimum genus
Num. 29. *libidinum. Numerorum 29. Propter stu-*
pra 12. principes suspensi sunt, & interfecti
Leuit. 8. *24000. hominum. Leuit. 8. Scriptum est,*
deleri Cananeos propter incestas libidines.
2. Reg. 12. *Regum 2. lib. cap. 12. Davidis gravissimæ*
pœne propter adulterium denunciantur.

Casti-

Castitas quorum propria.

Castitas autem est, aut consuetudo conjugalis, aut puritas vite cœlibis, in his qui sunt idonei ad cœlibatum: ut in ætate immatura, aut in ijs, qui singulari dono præditi sunt.

Coniugium quibus mandatum.

Paulus clarè dicit: vitandæ scortationis causâ, unusquisq; habeat uxorem suâ. Hoc mandatum omnibus, qui sentiunt se non esse idoneos ad cœlibem vitam, præcipit cōiugium, laicis, & spiritualibus ministris.

Coniugij castitas vera.

Ideo vult marem & femuram certa cōiugij lege copulari, quæ instituta est initio Gen. 2. & repetita Matth. 19. & 1. Corin. 7. Hæc societas verè est castitas & mundities, id est, ordinata res à Deo: & continet exercitia fidei, dilectionis, patientiæ innumera.

Gen. 2.
Matth. 19
1. Cor. 7.

Diaboli consilio ac fraude prohibitum coniugium in Ecclesia.

Paulus an virginitatem præferat coniugio.

D 4

Quod

CHRIST. RELIG.

*Quòd vero Monachi clamant Paulum
anteferre virginitatem, quia disertè dicit,
" Melius facit nō elocās: Sciat pius lector, to-
tā illam cōcionē legendā esse, ac obseruandū
quā diligenter pramoneat in utranq³ par-
tem lectorem. Igitur tradit præceptū Dei:
1. Ut vitanda scortationis causa suam quisq³
2. uxorem habeat. Deinde predicans vir-
ginitatem, mox addit, sed suum quisq³ donū
habet. Quare cū antefert virginitatem,
de personis idoneis loquitur. Deinde illud
necesse est considerare, hac collatione bona
opera inter sese conferuntur, & conferun-
tur iuxta fines utiles: non queritur opus aut
meritum, quod mereatur remissionem pec-
cator aut reconciliationem, nec sit collatio
ut humano arbitrio cultus instituatur.*

*Cœliba-
tus nullū
meritum.*

DE EVANGELIO.

*Εὐαγγέλιον vetus vocabulum est: In lin-
gua Græca significat sermonem res bonas
& letas nunciantem, sicut ea voce Apostoli
vsi sūt, & manifesta testimonia multa sunt.
Veteres τὸ εὐαγγέλιον appellarunt præ-
mia, quæ dabātur letis nuntiantibus vel fau-
sta. Nos usurpamus nō pro ipso premio, sed
pro*

pro ipso nuncio leto .i. prädicatione rei beata
& felix : quod videlicet datus est nobis à
patre filius, qui peccata abstulit.

Legis & Euangelij discrimen.

Ioannes Apostolus initio Euāgelij sui lu-
culentum discrimen proponit. Lex per Mo-
sen data est, gratia & veritas per IESVM
CHRISTVM facta est.

Lex quid?

Est autem lex, doctrina requirens perfe-
ctam obedientiam erga Deum, non remittit
gratis peccata, non pronunciat in istos, id est
acceptos DEO, nisi legi satisfactum sit. Et
quanquam habet promissiones, tamen hæ re-
quirunt conditionem impleta legis.

Lex.

Euangelium è contra etsi concionatur de
pœnitentia & de bonis operibus, tamen con-
tinet promissionem beneficij Christi, quæ est
propria & præcipua Euangelij doctrina, &
seiungenda à lege: gratis enim remittit pec-
cata, & pronunciat nos in istos, etiamsi legi
non satisfacimus.

Euange-
lium.

Promissiones in Scripturis duplices.

Quadam

CHRIST. RELIG.

Legis p-
missiones.

Quaedam sunt addita legi, qua tales sunt: Lex docet DEVM bonum & misericordem esse, sed his qui sunt sine peccato: Ita lex & promissiones cum sint cōditionales, relinquunt conscientias in dubitatione, nemo enim est, qui perfectè bonus sit.

Euangelij
promissio
qualis.

Alia est promissio Euangelij propria quae non habet conditionem legis tanquam causam, hoc est non promittit propter impletam legem sed gratis propter Christum.

Particulam gratis, saepe incul-
cari à Paulo.

Rom. 4

Roman. 4. Ideo gratis ex fide ut sit firma promissio. Nam hac particula, gratis, facit discrimen legis & Euangelij.

Promissio fide accipienda.

Rom. 4

Rom. 4. ideo grātis ex fide, ut sit firma promissio. Et Ioan. ait: Qui non credit Deo, mendacem facit eum.

Euangelij definitio.

Definit Christus Euangelium Luca ultimo, planè ut artifex, cum iubet docere poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine

nomine suo. Est igitur Euangelium prædicationis poenitentiae & promissio, quam ratio non tenet naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua DEVS pollicetur, se propter Christum filium suum remittere peccata, & nos pronunciat iustos, id est, acceptos: Et donat spiritum sanctum, & vitam æternam, modo ut credamus, hoc est confidamus hæc nobis propter Christum certò contingere, atque hæc grãtis pollicetur ut sint certa.

Euangelium statim post lapsum
Adæ reuelatum.

Ideoquæ Euangelium statim promissum & reuelatum est post lapsum Adæ, ne deesset consolatio primæ illi Ecclesiæ. Est quæ unum & idem Euangelium, quo omnes sancti ab initio mundi saluati sunt omnibus temporibus: Adam, Noe, Abraham, Iacob, Prophetae, Apostoli. Non est igitur imaginandum, patres lege naturæ saluatos esse, Iudeos Lege Moysis, nos saluari nostra quadam Lege.

Quare opus est Euangelij promissione?

Propter eã quòd scimus nos propter Adæ lapsum

CHRIST. RELIG.

lapsum omnes esse peccatores, & quòd peccatū in natura heret, & lex non docet gratis remitti peccata, opus est gratuita remissione: Ideo Deus per misericordiam suam reuelavit se velle nobis ignoscere, ac restituere vitam eternam.

Euangelium vnum idemq; Apostolorum & patrum.

Est & unum Euangelium, sed non naturaliter natum, verum reuelatum diuinitus. Ideo Paulus vocat mysterium absconditum: & Ioan. ait: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.

Euangelium quomodo statim à mundi initio reuelatum, & quibus promissiones factæ sint,

Promissio de Christo & beneficijs Christi primum reuelata est Adæ statim post lapsū. Gen. 3. Vt cum incidisset in irā Dei, & mortem, haberet cōsolationem qua sciret & Deum rursum propitiū esse, & fore ut mors aliquando aboleretur.

Prima itaq; promissio facta est Adamo Gen. 3.

Gen. 12. Secūda promissio facta est Abrahe. Gen. 12.

Gen. 18. Tertia promissio Abrahe Gen. 18.

Quarta

Quarta promissio Abraha facta est. Genes. 22.

Gen. 22

Quinta promissio fit Isaac. Gen. 26.

Gen. 26.

Sexta promissio fit Iacobo. Gen. 28.

Gen. 28.

Remissionis peccatorum

Exempla

Clarissima sunt sententia in Psalmis & Prophetis. In Psalmis petit remissionē peccatorum propter misericordiam, nō propter suam dignitatem seu merita, ut: Non intres in iudiciū cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Item, Dixi, cōfitebor aduersum me iniustitiam meam, & nō remittis impietatem cordis mei: Item, tu es sacerdos in aeternum.

Loci Esaiæ de Christo, remissione peccatorum & vita æterna.

Apud Esaiam multe conciones sunt de Christo, & remissione peccatorum, & de æterna vita. Cap. 53. clarè testatur, promitti remissionem peccatorū, & quidem propter Christum, non propter dignitatem nostram: posuit dominus in eo iniquitates omniū nostrum. Ponet animam suam pro peccatis. Item, condemnat omnes: Omnes inquit errauimus. Vt sciamus nos propter misericordiam,

Esaiæ 53.

CHRIST. RELIG.

diam; non propter dignitatem nostram consequi beneficia Christi. Postremo addit clarissimum testimonium, Notitia eius iustificabit multos: quòd certò statuendum sit, nos ita iustos pronuciari, si agnoscamus Christum: hoc est, si agnoscamus Deū nobis propitium esse propter Christum.

Euangelium & gratuita promissio,
ita etiam vniuersalis.

Sciendum est, quòd sicut predicatio penitentiae vniuersalis est, ita predicationem remissionis peccatorum vniuersalem esse.

“ *Ioan. 3. Sic DEVS dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui*
“ *credit in eum non pereat. Item apud Paulum: conclusit omnes sub peccatum, ut om-*
“ *nium misereatur.*

Euangelij promissa cur non omnes
consequantur.

Quòd autem non omnes consequantur Euangelij promissa, eò fit, quia non omnes credunt. Nam, Euangelium et si gratis promittit, tamen requirit fidem: oportet enim promissionem fide accipi. Ac particula
gratis

gratis, non excludit fidem, sed excludit conditionem nostræ dignitatis, ut promissionē accipiamus: id non potest aliter fieri quàm fide.

DE GRATIA ET Iustificatione.

Iustificatio quid?

IUSTIFICATIO significat remissionem peccatorum, & reconciliationem personæ ad vitam.

Iustificare.

Hebrais iustificare est forense verbum: Ut si dicam, populus Romanus iustificauit Scipionem accusatum à Tribunis, id est, absoluit, seu iustū pronunciauit.

Sumpsit igitur Paulus verbum iustificandi ex consuetudine Hebraici sermonis, pro remissione peccatorum & reconciliatione, seu acceptione.

De vocabulo FIDEI.

Iustificari operibus aut
fide quid?

Iustifica-

CHRIST. RELIG.

Iustificari
operibus.

Iustificari operibus, significat consequi remissionem, aut iustum & acceptum esse DEO propter proprias virtutes & facta.

Iustificari
fide.

Contrà vero, iustificari fide in Christum, significat, consequi remissionem, & iustum, hoc est, acceptum reputari, non propter proprias virtutes, sed propter mediatorem filiū Dei: Baptista clamat: Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

FIDES QUID?

Ut igitur vocabulū FIDES, monstret illum mediatorem, & nobis applicet, significat Fides non tantum historia notitiam, sed fiduciam promissæ misericordiae propter filium Dei.

FIDE sumus iusti.

Hac propositio semper correlatiuè intelligenda est, FIDE SVMVS iusti: id est, fiducia misericordiae propter Christum sumus accepti, non propter nostras virtutes. Nam hac misericordia fide seu fiducia apprehenditur.

FIDE habemus remissionem.

Fide habemus remissionem, id est, hac fiducia, quòd propter filium Dei recipiamur.

ΠΙΣΤΕΩ

: ΠΙΣΕΨΩ.

Teneamus vim verbi ΠΙΣΕΨΩ, & sciamus
utrūq; significare, ad sententiā & confido. Gre-
cis magis significat, atq; vagatur vocabu-
lum ΠΙΣΙΣ.

Sed nos sciamus in Ecclesia significare
ad sententiam firmam & fiduciā; qua est πε-
ριστοιχισις dicitur.

FIDEI definitio.

Fides est assentiri uniuerso verbo DEI
nobis propositio, adeoq; et promissioni gratui-
te reconciliationis donata propter Christum
mediatorē: Estq; fiducia misericordiae Dei
promissa propter Christum mediatorem.

Fidei voce quid Paulus
intelligat?

Rom. 4. Cōfertur promissio ad fidem cor- Rom. 4
relatiuē: Ideo ex fide gratis, ut sit firma pro-
missio.

Assentiendum promissioni.

Ioannes dicit, qui non credit DEO, mē-
dacē facit eum. Et Paulus inquit, Non du-
bitauit dissidentia, sed firmus fide dans gra-
tiam Deo, & certus, &c. Hæc clare osten-
dūt, requiri, ut assentiamur promissioni. Nā,

E

Ut scrip-

CHRIST. RELIG.

“ *Ut scriptum est, omnis qui credit in eum, nō
“ confundetur. Item in Psalmo: Osculamini
“ filiū, beati omnes qui confidunt in eo. Heb. 4.
Hebr. 4. Habentes talem Pontificem, accedamus cū
“ fiducia ad thronum gratiæ.*

Fides pro Fiducia.

Luc. 7. *Ut, ô mulier, quàm magna est fides tua:*
2. Paral. 20. *Item, Luca 7. Fides tua saluam te fecit: &
“ 2. Paral. 20. Credite & securi, eritis: Hic
fides vocatur fiducia expectans consolationem
& auxilium.*

Consolatio ex Fide.

*Quam tibi ipsi propones consolationem,
summens verè obruitur pauore, & metu-
ra DEI? Nonnè in ea consternatione fu-
giendum erit ad mediatorem Christum? &
cogitandum: Crede propter hanc victimam
tibi ignosci. Sicut ubiq; iubet Euangelium
“ credere, quòd propter peccata nostra filius
Rom. 4. Dei mortuus sit, ut Rom. 4. dicitur. Cogitā-
dum & hoc: per filium est accessus ad Deū.
Rom. 5. Porro hac fides, qua te sic consolaris,
haud dubiè est fiducia acquiescens in filio
DEI. Venite ad me omnes, qui laboratis &
onerati estis, & ego reficiam vos. Item,
quicquid*

*Quicquid petieritis patrem in nomine meo, „
dabit vobis. Item, Heb. 7. Semper vivens, „* Hebr. 7
ut interpellat pro eis. „

Fide iustificari quid?

*Non aliud dicitur, quàm quòd propter fi-
lium DEI, accipiamus remissionem pecca-
torum, & reputemur iusti.*

De virtute & effectu fidei.

*Fides vera ante omnia cōfert veram sci- 1.
entiam, verè sapientes reddentem. Fide 2.
enim Deum agnoscimus, recteq; de iudicijs
& operibus Dei, de virtutibus & vitijs iu-
dicamus. Fides beat. Matth. 16. Beatus 3.
es Simon filius Iona, caro & sanguis non re- Matth. 16
velavit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. „
Fides iustificat, vivificat. Nam, iustus ex 4.
fide vivit. Fides coniungit nos aeterno & 5.
summo bono, adeoq; facit nos frui aeterno bo-
no, ut Deus in nobis vivat, & nos in DEO:
Nam, dominus in Evangelio ait, qui edit „
meam carnem, & bibit meum sanguinem, in „
me manet & ego in illo. Sicut misit me vi- „
vens pater, ita & ego vivo propter patrem, „
& qui ederit me, vivet & ipse propter me. „*

CHRIST. RELIG.

Atq; edere & bibere dominum, est credere in dominū, quòd se ipsum pro nobis tradiderit in mortē. Iustificat propterea fides Rom. 5

Rom 5

Act. 13.

*" Iustificati sanguine Christi servabimur per ipsum ab ira. Act. Apostolorum 13. dicit
" Apostolus Paulus, Notum sit vobis viri fratres, quod per hunc Christum dominum vobis remissio peccatorum annuntiatur: & ab
" omnibus à quibus non potuistis per legem
" Moysis iustificari, per hunc omnis qui credit
" iustificatur. In summa, DEVS constituit, ut qui credit, habeat vitā aeternam & sit iustus. Ioannes, v. Evangelista scribit: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto,
" ita exaltari oportet filiū hominis, ut omnis
" qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam.*

De vocabulo Gratia:

Gratia quid?

Rom 5

Gratia.

Rom. 5. Duæ sunt appellationes, Gratia, & donum per gratiam. Est autem Gratia, remissio peccatorū gratuita, seu misericordia, seu acceptatio gratuita.

Donum per gratiam.

Significat donationem spiritus sancti & vite

vita aeterna, id est, nouam & aeternam iustitiam, & vitam, quae hic inchoatur, & postea perficitur. Ita & Ioan. 1. dicitur, Lex per Moſen data est, gratia & veritas per Christum Iesum facta est. Hic quoque gratia vocatur gratuita remissio peccatorum, seu acceptatio propter mediatorem.

Definitio GRATIAE.

Gratia est remissio peccatorum seu misericordia propter Christum promissa: seu acceptatio gratuita, quā necessario comitatur donatio spiritus sancti.

Testimonia.

Operanti merces non imputatur secundū Rom. 4 gratiam. Rom. 4 Est hic Antithesis: laboribus debetur merces: At credenti, etiā si non affert merita, tamen fit imputatio iustitiae gratuita. Rom. 6. Non estis sub lege, sed Rom. 9 sub gratia. Rom 5. Vbi abundauit peccatū, Rom 5 superabundauit gratia.

GRATIS particulam quatuor ob causas retineri, ac in definitione Gratiae defendi necesse est.

Prima est, ut debitus honos Christo tribuatur: nam qui transferūt causam remissionis

CHRIST. RELIG.

sionis in opera hominum, dupliciter peccat: Iram DEI & peccatum extenuat: deinde detrahunt filio DEI debitum honorem:
" cum Ioannes clamitet: Hic est Agnus ille
" DEI qui tollit peccata mundi. Et Esaias:
" Qui ponit animam suam pro peccato, vide-
" bit semen longanum.

2. *Secunda causa est, ut conscientia cer-*
tam & firmam causam habeat. Hanc &
Paulus inculcat, Rom. 4. Ideo ex fide gratis,
ut sit firma promissio. Repugnandum est du-
bitationi, & erigenda fides, quod vere velit
DEVS propter filium recipere & exan-
dire. Peccant Papistae qui de gratia DEI
dubitare docent: 2. enim Ioan. Epist. 5. cap.
dicitur. Qui non credit Deo, mendacem fa-
cit Deum. Et summa blasphemia est, con-
temnere vocem, quae de caelo sonuit: HVNC
AVDITE.

Rom. 4

Dubitati-
oni mētis
repugnā-
dum:

1 Ioan. 5.

3. *Tertia causa de inuocatione ex operibus*
oritur. Et discrimen tenendum est inter Eth-
nicam inuocationem & Christianam. Inuo-
cant Ethnici, sed dubitantes, an Deus respi-
ciat & recipiat eos & eorum preces: Chri-
stiani non sic: scriptum est, n: Quicquid pe-
teritis in nomine meo, dabit vobis. Item, per
hunc habemus accessum ad Deum.

Quarta

Quarta caussa est, ut conspiciatur discrimen Legis & Euangelij. Nam etsi Lex habet promissiones, tamen non promittit gratis remissionem peccatorum: sed tantum eum pronunciat iustum, qui prestat integram obedientiam, ut hac dicta ostendunt: Male dictus qui non permanserit in omnibus, que scripta sunt in Lege. Sed Euangelium monstrat nobis filium DEI mediatorem & clamitat, nobis propter hunc gratis donari reconciliationem. Insigne igitur discrimen facit Legis & Euangelij particula, gratis, qua amissa non potest non sequi magna Euangelij caligo.

Discrimē
legis & E-
uangelij.

SOLA FIDE NOS

Iustificari.

Gratis fide propter Christū consequimur remissionem peccatorum, non propter nostrā dignitatem.

Nec excludit particula, SOLA, contritionem, aut ceteras virtutes ne adsint: sed negat eas esse causas reconciliationis, & transfert causam in solū CHRISTVM.

Nota.

Testimonia.

Rom. 3. Omnes peccauerunt & carent gloria

Rom. 3.

E 4

gloria

CHRIST. RELIG.

" gloria Dei: Iustificamur autem gratis in ip-
 " sius gratia, per redemptionē qua est in Chri-
 " sto Iesu, quem proposuit De⁹ propitiatorem
 " per fidem in sanguine eius. Deinde etiam
 Rom. 4. capite. Item Ephe. 2. Gratis saluat
 estis per fidem. Per fidem non intelligit hi-
 storiam tantum notitiam: quam & Dæm-
 nes credūt & cōtemiscunt: sed talā de qua
 Gal. 2. loquitur. Scientes quòd non iustifice-
 tur homo ex operibus legis, nisi per fidem Ie-
 su Christi. Et nos in Christum Iesum credi-
 mus, ut iustificetur ex fide Christi, & non ex
 operibus legis.

Rom. 4.
Ephe. 2.

Fide non
historiæ tā-
tum noti-
tiam signi-
ficari.

REGENERATIO quid?

Cū spiritus sanctus in illa consolatione
 novos motus, & nouam vitam afferat, dici-
 tur hac conuersio, Regeneratio. Ioan. 13. Et
 sequi nouam obedientiam necesse est.

Et cū conscientia querit remissionem
 peccatorum, seponātur quæstiones de remis-
 sione peccatorum, & Prædestinatione.

Matth. 11. Matth. 11. Venite ad me omnes, qui labora-
 Ioan. 3. tis &c. Ioan. 3. Ut omnis qui credit in eum
 " non pereat, &c. Actorum 13. In hoc omnis
 Act. 13. qui iustificatur &c. Rom. 3. Iustitia autem
 Rom. 3. Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & su-
 per

*per omnes. Rom. 10. Omnis qui credit in eū Rom. 10
 non confundetur. Non est enim discrimen
 Iudai & Graci. Nam idem Dominus omni-
 um diues in omnes qui inuocāt eum. Omnis
 enim qui inuocauerit nomen domini saluus
 erit. Hæ sententiæ vniuersales ostendūt Deū
 omnes recepturum.*

DE BONIS OPERIBVS.

Questiones de bonis operibus.

Quæ opera sint facienda.

1.

Quomodo fieri possint.

2.

Quomodo placeant.

3.

Cur facienda sint.

4.

*Quod sit discriminē peccatorum, cū ne-
 cesse sit fateri, quòd in hac vita maneāt pec-
 cata in sanctis.*

5.

De prima quæstione.

Quæ opera sint facienda?

E*Aqua nobis præcepta sūt in verbo Dei:
 & comprehensa est summa in Decalogo.
 De quo sciendum est, non tātum externa o-
 pera Decalogi facienda esse, quæ etiam ab
 impijs ut cunq; simulari possunt, sed inchoā-
 dam esse interiorem obedientiam.*

Nota.

Aduer-

CHRIST. RELIG.

Aduersariorum traditio de
bonis operibus,

Aduersarij videri volunt doctrinam operum praeclare tradere, cum plerunq; tantum de externa hypocrisi dicant, aut de humanis ceremonijs: opera verò primæ tabulae, & fontem bonorum operum ignorant, & obruunt: nihil dicunt de fide, quæ est fiducia misericordiae & gratuita reconciliationis, necessaria in omni inuocatione.

Fides præcipuum opus.

Fides præcipuum opus bonum. David dimicaturus, credit se DEO placere propter promissionem: & quia scit se vocatum esse ad hanc obedientiam in sua functione obtemperat, petit & expectat à Deo gubernationem periculorum. Hic interior cultus discernit veram Ecclesiam à reliqua multitudine. Viuit honestè Cicero, benè meretur de Republica: sed tamen postea eius mēs obruitur, de prouidentia: quia ignorat promissiones DEI. Talis est & Saul.

Cultus interior verus quis?

Christus inquit, veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate, id est, spiritualibus & veris motibus, timore, pœnitentia,

rentia, fide & innocatione & similibus. Et hunc cultum vocat Paulus λογικός, rationalem, videlicet in quo mens intelligit DEVM, agnoscit iram DEI, & rursus fide se sustentat. Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis, &c.

Cultus rationalis.

Psalm. 49.

De secunda quaestione.

Quomodo possunt fieri bona opera?

Non indulgendum est ignavia. Nam scimus externos mores humana diligētia & humanis viribus utcumq; regi posse, & Deum postulare hanc obedientiam: ut scriptum est, Lex est iniustis posita. Item, ne contristetis spiritum sanctum.

Obedientia interior quomodo inchoanda?

Dilectio Dei existere non potest, nisi prius audita voce Euangelij de remissione. Mens ignara recōciliationis aut contemnit Deum, aut fugit iratum. Ideo non potest inchoari dilectio nisi prius audita voce Euangelij de remissione, & reconciliatione. Ut igitur dilectio oriatur, necesse est precedere fidem, hoc est fiduciam misericordiae.

Spiritus

CHRIST. RELIG.

Spiritum sanctum dari cum fide.

- Gal. 3. *Cum fide dari spiritum sanctum clare docet Paulus Gal. 3. ut remissionem spiritus accipiamus per fidem. Zach. 12. Effundam super domum David spiritum gratiae, & precium. Cum igitur cognouimus misericordiam Dei, innocamus, diligimus, & subycimus nos ei.*
- Zach. 12.

Diaboli insidix.

Nota.

Miris modis humano generi insidiatur diabolus, & pro bonis operibus mala illis instituit. Cum igitur res quotidie ostendat, grassari Diabolum secundum Apostoli Petri dictum, opponamus auxilium nobis ostensum in Evangelio. Pollicetur enim filius Dei se ipsum nobis affuturum esse, & depulsurum diaboli seustiam. Huic promissioni solida fide inniti, eiq, soli confidere debemus, & etiam seruabimur, quemadmodum Adam & Eua in luctu intuentes in promissionem seruati sunt. Nam apud Esaiam, vocatur Emmanuel Deus nobiscum. Ioan. 14. Non relinquam vos orphanos, si quid petitis in nomine meo faciam, Et, & rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis spiritum veritatis. Hec auxilia reuera experiemur, si aduersabimur prauis affectionibus & insidijs diaboli.

diaboli.

Humanæ mentis de Deo cogitatio.

Et ut sic auxilio DE I sentiamus, confirmemus nos his testimonijs Euangelij, & discutiamus tenebras humane mentis, quæ aliàs ex praua natura fingit Deū otiosum esse, non curare singulos.

De tertia quæstione.

Quomodo Deo placent bona opera?

Constat pias mētes angere, & optare ut placeat obedientia Deo: sed in tanta infirmitate nostræ vident esse mutilam, impeditam, imperfectam, contaminatam: sicut Paulus inquit: Non quod volo bonū hoc facio. Quæ-
runt igitur quomodo Deo placeāt bona opera. Aliter indicant hypocritæ, aliter pauidi
& anxie mentes. Vtrunq; hoc loco agendū
est: arrogantia taxandū, & pauidis vera cō-
solatio monstrandū est.

Contra arrogantiam Testimonia.

1. Ioan. 1. Si dicimus, quod peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas nō
est in nobis. Psal. 18. Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis par-
ce seruo tuo. Rom. 7. Video aliam legem in-
mem-

1 Ioan. 1.

Psal. 18:

Rom. 7

CHRIST. RELIG.

- “ *mēbris meis, quæ repugnat legi mentis meæ,*
 “ *& captiuum me facit legi peccati, quæ est in*
 Math. 6. *membris meis. Matth. 6. docet sanctos ora-*
 “ *re, Remitte nobis debita nostra. Adsunt igitur*
 “ *peccata in hac tota vita, quorum pēda*
 1. Cor. 4. *est condonatio. 1. Cor. 4. nihil mihi conscius*
 “ *sum, sed in hoc nō iustificatus sum. Psal. 130.*
 “ *Si iniquitates obseruaueris domine, domine*
 “ *quis sustinebit?*

Piorum consolatio.

Quauquā igitur adsunt peccata, & pī
agnoscunt iram DEI, tamen credunt se
placere Deo propter promissam misericor-
diam, & hac se consolatione sustentant. Si-
 “ *cut idem Psalm. dicit: Sustinuit anima mea*
 “ *in verbo eius, sperauit anima mea in domi-*
no, & tu remisisti impietatem peccati mei.
Pro hoc orabit ad te omnis sanctus.

Desperationi quomodo medendum
in piorum mentibus.

1. *Primo statuat renatus se reconciliatum*
esse Deo, fide propter filium Dei.
2. *Agnoscat in hac vita manere infirmi-*
tatem, & peccatum in renatis.
3. *Et tamen statuat oportere inchoari obe-*
dientiam & iustitiam bona conscientia: Et
quan-

quanquàm procul abest à perfectione Legis, tamen in reconciliatis placere Deo, propter filium mediatorem, qui nostram inuocationem & nostros cultus, perfert ad patrem, & condonat infirmitatem: Ideo Petrus inquit: „
Offert hostias spirituales, acceptas Deo per Iesum Christum,

Bona opera placere Deo.

Non somniandum est, DEO non esse cura bona opera: imò & curat & postulat obedientiam, & horribilibus pœnis, æternis & presentibus punit contumaciam, quæ fit contra conscientiam.

Fidem dupliciter exerceri in operibus.

Primum statuens, quòd placeat obedientia. 1.

Deinde & auxilium petens. Vt, David scit gubernationem esse rem impeditam & periculosam, sed credit Deo placere suos labores propter promissam misericordiã. Deinde, & auxilium petit & laborat in defensione populi & regendis moribus ciniũ, quã-
tum potest. 2.

Vitam

CHRIST. RELIG.

Vitam Christianorum totam esse
confessionem debere.

Rom. 10.
Cōfessio
ad Salutē.

*Rom. 10. dicitur: Corde creditur ad iu-
stitiam, ore fit confessio ad Salutē. Quia uni-
uersa vita eò dirigēda est, ut celebret Deū,
ostendat quid profiteamur, & ornet Euāge-
lium, sicut dictū est, Luceat lux vestra. &c.*

De quarta quæstione.

Propter quas causas facienda sunt
bona opera?

*Multa sunt causæ,
Necessitas.
Dignitas.
Premia.*

Mandati & debiti necessitas.

*Hæc ordinatio immutabilis est mandati
& debiti necessitas, sicut Paulus inquit: De-
bitores sumus Dei non carnis. Et Christus
inquit, hoc est mandatum meum, ut diliga-
tis vos inuicem.*

Fidei retinendæ necessitas.

Rom. 8

*Rom. 8. Si actiones carnis spiritu mortifi-
cabitis, viuetis: si secundum carnem viue-
tis, moriemini.*

Fidem

Fidem excuti per mala opera.

1. Tim. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curam nō habet, fidem abnegavit & est infideli deterior. Paulus inquit: Omne quod non est ex fide, peccatū est. Ex-
cussit igitur David fidem & spiritum sanctū, cum raperet alterius coniugem. Rom. 14

Pœnas vitandi necessitas.

Necessitas vitandi pœnas debebat quidē animos mōvere, cū totam mundi historiam plenam tristissimorum euentuum videamus, qui certè sunt pœna peccatorum.

Dignitas propter quam bona opera sunt facienda.

Admonendum est non esse dignitatem virtutibus tribuendam, quod sint præcium vitæ æternæ: sed fides praluceat, quæ statuatur nos propter filium Dei placere. Postea verò propter hunc ipsum mediatorem hos cultus placere Deo, qui non vult totum genus humanum perire.

De præmijs propter quæ bona opera sunt facienda.

Remissio peccatorum fieret incerta, si pœ-
F deret

CHRIST. RELIG.

deret ex conditione nostrorū meritorū. Sed in reconciliatis postea bona opera cum placeant fide propter mediatorem, ut dictū est, meretur premia spiritualia & corporalia in hac vita, & post hanc vitam, vitam eternā.

- I. Tim. 4.** *1. Tim. 4. dicitur, Pietas habet promissiones, & presentis & futura vite. Marci 10. Recipient centuplum in hac vita: sed cum tribulatione: & post hanc vitam, vitam eternam. Matth. 10. Quicumq; potum dederit uni ex minimis istis calicem aqua frigida, tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Luca. 6. Date & dabitur vobis. Exod. 20. Honora patrem & matrem ut sis longeuus super terram. Esaia. 58. Esaia 58. Frange esurienti panem tuum, & eris sicut hortus irriguus.*

De quinta questione.

Cum dictum sit in renatis manere peccatum, necesse est tradi discrimen. Nam hos qui ruunt in delicta contra conscientiam, certum est non manere in gratia, nec retinere fidem, iustitiam, spiritum Sanctum: nec potest stare cum malo proposito contra conscientiam fides, id est, acceptatio fiducia diuina:

nec

nec potest existere inuocatio cum mala conscientia, quæ fugit DEVM sicut dicitur.

1. Ioan. 3. Cap. Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam habemus ad Deum.

1. Ioan. 3.

”

Quadam interiora mala manent in renatis. Idcirco tenenda est regula in renatis & reconciliatis esse iustitiam bonæ conscientie. 1. Timoth. 1. dicitur, summa mandati

In reconciliatis esse iustitiam bonæ conscientie.

1. Tim. 1.

est, dilectio ex corde puro, conscientia bona & fide non ficta. Item ibidem: Milita ho-

nestam militiam, habeas fidem, & bonam conscientiam. 2. Corinth. 1. Gloriatio nostra hac est, testimonium conscientie nostræ.

2. Cor. 1.

1. Petri 3. Conscientiā habentes bonā. &c.

1. Pet. 3.

Quomodo exequiatur fides
in renatis,

Quod autem excidant ex gratia, & effundant fidem & spiritum sanctum, & fiant rei ira Dei & æternarum pœnarum, qui admittunt delicta contra conscientiam, id multa sententia clarè testantur. Gal. 5. Ma-

Gal. 5.

nifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, impudicitia, idololatria. Talia fa-

cientes regnum DEI non possidebunt. Item. 1. Corinth. 6. Paulus tradit discrimen. Rom. 8. Si secundum carnem uiuetis

1. Cor. 6.

Rom. 8.

F 2

inquit,

CHRIST. RELIG.

“ inquit, moriemini : si actiones carnis spiritu
“ mortificabitis, uiuetis.

Aduersariorum argumenta de iu-
stificatione confutata.

Obiectio. Dicunt aduersarij, qui non diligit, manet
in morte: ergo, impossibile est dici iustum so-
la fide.

Solutio. Concedo si intelligas fidē oportere non esse
solam. Sed hīc non sequitur dilectionem esse
causam remissionis peccatorū. Sicut necesse
est ad fidem accedere patiētiam, sed non se-
quitur, nostram patientiam esse causam re-
missionis peccatorum.

Iustitia significat obedientiam iuxta om-
nia praecepta: fides de qua dicimus, non est
proprie opus omnium praeceptorum: Ergo
non iustificamur fide.

Solutio. Maior est vera, de iustitia legis: nam
iustitia legis proprie est obediētia iuxta om-
nia praecepta: Sed quia corrupta natura non
satisfacit legi, ideo alia donata & reuelata
est, quae est acceptatio propter filiū Dei: quā
sequitur donatio spiritus sancti. Aliud igitur
iustitia significat in maiore, aliud in con-
clusionē.

Obiectio Impossibile est sola notitia iustum fieri: Fi-
des

des tantum est notitia: Ergo impossibile est,
sola fide iustum fieri

Ad minorem: Fides non significat tantum notitiam, qualis est in diabolo: de qua dicit Iacobus, Demones credunt & contremiscunt: Sed fides significat intellectum, notitiam, & assensum promissionum de Christo, ac in voluntate fiduciam, qua voluntas vult & accipit oblatam misericordiam, & in ea acquiescit, Absurdum & indignum est non discernere fidem diabolicam à fide, qua Ecclesia innocat Deum, qua accedit ad Deum, & pacem consequitur, ut Rom. 4. & 10. dicitur. Qui credit in eum non confundetur.

Rom. 4
& 10.

Gal. 2. in fide vivo filij DEI. De alia fide Paulus, de alia Iacobus loquitur.

Gal. 2
Nō de eadem fide
loqui Paulum & Iacobum.

Rom. 3. Δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας.

Obiectio. Argumentum sumptum à contrarijs.

Item: mala opera merentur aternas poenas, Ergo, bona opera merentur vitam aternam.

Valeret, si contraria essent pariter integra. Mala integrè repugnant legi Dei. Bona non-

Solutio.

CHRIST. RELIG.

na nondum satisfaciunt legi DEI, non enim ex animo pròpto proficiscuntur. Manet enim in sanctis ingens imbecillitas: etiam cum in tota disciplina externa nullus est naueus, & multe sunt excellentes virtutes, ut in Esaia & in similibus, tamen manent interiora mala multa, dubitationes in innocatione, multi vitiosi affectus confidentie & diffidentie. Item spectra quæ diabolus obijcit ut innocationem impediatur: quæ vocat Paulus tela ignita, quibus ita sauciantur interdum etiam qui virtute excellunt, ut mori mallēt, quàm sentire ea vulnera: sicut Paulus queritur de colaphis, quos accepit à Diabolo.

Obiectio Iacobus 2. Cap. Vides igitur quòd ex operibus iustificatur homo, non ex fide.

Solutio. Respondeo: Constat fidem in eo loco Iacobi, significare notitiam historia, qualis est & in damnatis: ait enim, Demones credunt & contremiscunt. Fatendum est autem, & clarè fatemur hominem non esse iustum illa notitia. Sed Paulus, cum loquitur de fide, intelligit fiduciam misericordie quæ nititur mediatore, & propter eum accipit reconciliationem: Quare necesse est aliud intelligi per fidem apud Paulum; cum inquit, Corde creditur ad iustitiam: aliud apud Iacobum, dicen-

dicentem. *Dæmones credunt. Non igitur Paulus cum Iacobo pugnat, sed de alia re loquitur Iacobus. Quod enim addit Iacobus, Iustificatur homo ex operibus, loquitur de iustitia operum, quam & Paulus tota voce clamat necessariam esse: Sed item negat propter hanc dari remissionem.*

Iacobus
nō pugnat
cū Paulo.

Obiectio. 1. Corinth. 13. cap. Si habeam omnem fidem, dilectionem autem non habeam, nihil sum. Expedita, plana & facilis responsio est. Clare enim affirmamus oportere adesse dilectionem: Sed hinc nō sequitur, nos accipere reconciliationem propter dilectionem, aut dilectionem placere, quia legi satisfaciat: imo dilectio existere nō potest nisi prius precedat fides: quia accipimus remissionem, & agnoscimus misericordiam, ac statim nos recipi & exaudiri. Oportet dilectionem adesse, & tamen personam habere remissionem vel reconciliationem propter filium Dei.

Obiectio

Responsio

Fides præcedit dilectionem.

Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: Ergo legi satisfieri potest, & nostra obedientia meretur vitam æternam.

Obiectio

Matth. 19.

Respon. Aduersary Legem & Evangelium non discernebāt. Lex requirit obedientiam integram, & promittit vitam cum conditione obedientie integra: ut dicitur, Hoc fac & viues.

Respon.

Con-

CHRIST. RELIG.

- Rom. 7. *Constat autem neminem satisfacere Legi Dei, ut clarè testatur Paulus Rom. 7. & 8. cap. Quare conferenda sunt huc & alia dicta propria Euangelij. Rom. 6. Donum Dei*
 Rom. 6. *vita aeterna per Christum. Et Ioan. 6. Hac*
 Ioan. 6. *est voluntas eius qui misit me, ut omnis qui credit in filiū habeat vitam aeternam. Omnibus ergo dictis legis adde Euangelium: Si vis ingredi in vitam, serua mandata, scilicet iuxta vocem Euangelij, seu ἐπιηκεία, quam addit Euangelium. Non placet obedientia quia legi satisfaciat, sed propter mediatorem: & tamē inchoari eam necesse est: sicut dicit Paulus: super induemur, sed tamen non nudi reperiemur.*

Obiectio *Remittite, & remittetur vobis: ergo nostra condonatio meretur vitam & remissionem.*
Responsio *Responso: Hac sententia, est concio pœnitentiae, quales plurimæ sunt in Prophetis. Esaia. 1. Desinite malefacere: si peccata vestra essent ut coccinum, eritis candidi ut nix. Item, Esaia. 58. Frange esurienti panem tuum, & gloria domini colliget te. Hæc & similes conciones ubiq; continent duas partes, Vt:*

1. *Altera est vox precepti, iubens ut nos emendemus.*

Altera

Altera est promissio remissionis peccatorum. Ita hic, Remittite, & remittetur vobis: prior pars est praeceptum, posterior est promissio: sed non additur, propter tuam condonationem tibi remittetur. Si hac conditio addenda esset, fieret incerta promissio, ut facile intelligi potest.

Definitiones FIDEL.

Author Epistolae ad Hebraeos, Cap. 11. Hebr. 11. Fides, ait, est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Idcirco Fides est, iuxta definitionem Pauli, evidentissima mentis incisio, & certissima cordis comprehensio rerum inuisibilium, id est, aeternarum, DEI, inquam, & eorum omnium quae nobis de rebus diuinis proponit verbo suo. Ad hanc definitionem respexerunt, qui fidem sic finierunt: Fides est rerum diuinarum persuasio, quarum cogitationi ita incumbere debemus, propter oraculorum fidem, ut non minus ea cernere animo credamus, quam oculis res sensu perceptas & aspectabiles cernimus. Fides est firma animi persuasio, qua nobiscum statuimus tam certam esse DEI veritatem, ut non possit non prestare, quod se facturum sancto suo verbo recepit. Fides est do-

CHRIST. RELIG.

est donum diuinitus infusum menti hominis, qua citra ullam hesitationem credit esse verissima, quaecumq; nobis Deus, per utriusq; Testamenti volumina tradit atq; promisit.

Descriptio veræ fidei.

Fides est donū Dei, homini calitius infusum, quo edoctus indubitata persuasione in Deum & in verbū eius innititur, per quod à Deo in Christo vita omneq; bonum gratis promittitur, omnis veritas credenda exponitur.

Origo & causa fidei.

Fides non ex homine, vel ullis hominum viribus deducitur: sed ex ipso Deo, qui per spiritum sanctū infundit in corda nostra fidem. Dominus enim in Euangelio dicit: Ne-
“*mo venit ad me, nisi pater traxerit ipsum. Et*
“*iterū: Caro & sanguis, ait Dominus ad Pe-*
Matth. 16 *trum, non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est. Apostolus dicit, vobis donatum & pro Christo, non solum, ut in eum credatis, verum etiam ut pro illo patiamini.*

DE VIRTUTE & effectu Fidei.

Hebr. 11 *Author ad Heb. 11. fidei effectus luculenter depinxit:*

*depinxit: tamen cogitur fateri se nō posse cō-
memorare omnia . Fide enim Deum cog-
nosimus, rectèq; de inditijs & operib⁹ Dei,
de virtutibus & vitijs iudicamus: Est enim
vera sapientia, & reddit verè sapientes. &c.
Fides beat . Beati quorum remissæ sunt ini- Rom. 4
quitates.*

Quæ sunt præcipua bona opera?

FIDES, Dilectio, & Spes.

*Primò fides est, quæ est nosse verbū Dei, 1.
& assentiri promissioni gratiæ Dei, & fidu-
cia, qua propter Christū statuimus nobis De-
um esse propitium, & acquiescimus.*

*Secundò, dilectio: Ioannes Apostolus ut 2.
aliquando ostenderet qualis res sit dilectio,
dicit: Hæc est dilectio Dei, ut mandata eius
seruemus.*

*Tertiò, spes: quæ est propriè expectatio 3.
ventura liberationis, à Deo promissæ.*

DE DISCRIMINE VE- teris & noui Testamenti.

Biblicorum duplex doctrinæ genus.

S*ciamus in summa duo genera doctrinæ
in toto illo libro cōtineri, legem, & pmissi-
onē gratiæ, quæ propriè vocatur Euangelium.*

Hæc

*Scriptura
sacra du-
plex est: di-
uiditur in
legem &
Euangelium.*

CHRIST. RELIG.

*Hac distinctio est lumē uniuersae scripturae,
ac fuit utrunq; genus doctrina ante Moſen.*

LEX quid?

*Lex eſt notitia in creatione hominis indi-
ta menti: docens unum eſſe Deum, condito-
rem rerum: eiꝫ deberi inuocationem & o-
bedientiam, iuxta diſcrimen honeſtorum &
turpium, quod ipſe Deus impreſſerat menti:
& puniri contumaciam.*

EVANGELIVM quid?

*Promiſſio recōciliationis, eſt vox prola-
ta ex arcano ſinu patris, qua prius ignota fu-
it omnibus creaturis: qua voce Deus teſta-
tus eſt, ſe homines recipere in gratiā: & de-
leturum eſſe peccatū & mortem, ac inſtan-
raturum iuſtitiam & vitam propter quod-
dam venturum ſemen mulieris.*

*Vtriuſq; prædicatio in Para-
diſo inchoata.*

*Legis vox eſt, accuſatio inobedientiae A-
“ de in paradiſo: Promiſſio verò erat: ſemen
“ mulieris conculcabit caput ſerpentis: Haſ
doctrinas utraſq; patres propagârunt.*

Vetus Teſtamentum quid?

Vetus

Vetus Testamētum est propriissimè, promulgatio Legis, seu pactum, quo populus Israël ad Legem & hanc formam politia obligatus est, ad hūc finem, ut in hac politia cōseruaretur & propagaretur promissio de vēturo Messia, propter quā, in hoc populo erat vera Electorum Ecclesia.

Nouum Testamentum quid à
veteri differat.

Vetus fuit promulgatio externa legis, & declaratio indicij aduersus peccatum, & cōstitutio politia, ut certa sedes esset verbi & Testimoniorū Dei: Sed Nōūm non est externa promulgatio Legis, sed noua & aterna vita, Lex & iustitia, lege ardente in cordibus, abolita morte, & peccato.

Vetus Testamentum cur sic
appellatum.

Vetus sic dicitur, & propter tempus, & propter subiectum: quia legis promulgatio tempore antecedit instaurationē naturæ inchoatam resurgente Christo, & complendā, cum tota Ecclesia resuscitata ornabitur sua gloria. Deinde propter subiectum dicitur vetus, quia hac vetus natura premit iuditia legis: & coercenda est disciplina legis.

Vetus

CHRIST. RELIG.

Vetus Testamentum cur onus dictum?

Dicitur vetus Testamentum onus, quia lex premit totam veterem naturam non solum in impijs, sed etiam in sanctis ante integram liberationem. Sed his cōsolatio, auxilium & misericordia proponitur in Euangelio, & eatenus maledictio abrogata est.

Nouum Testamentum quid?

Nouum Testamentum est predicatio remissionis peccatorum, & donatio vitæ æternæ ac novæ iustitiæ deletæ peccato, & deletæ morte propter Christum mediatorem.

Novi Testamenti appellatio unde?

Dicitur autem nouum Testamentum, & quia promissio post lapsū tradita est, & quia inchoatur novæ & æternæ iustitiæ & vitæ: quæ bona integrè post resurrectionem exhibebuntur.

DE PECCATO.

De discrimine peccati mortalis & venialis.

Peccatum mortale quid?

P*eccatum mortale in genere est defectus, vel inclinatio, vel actio cōtra legem Dei, offendens*

offendens Deum, non remissa, sed iam iram Dei, & aeternas pœnas promerens. Sunt igitur in nō renatis peccata mortalia, ipse morbus originis, & omnes vitiosi affectus, & omnes pravae actiones.

Obiectio. Nihil peccatum nisi voluntarium. **Obiectio**
 Hac cavillatio facile refutari potest.
 Nam dictum illud, nihil esse peccatum nisi **Respon.**
 voluntarium fit: de iudicio civili loquitur,
 non de iudicio legis divinae. Imo caligo in
 mente, dubitationes, omissiones magna & K 1510
 multa nō affectata, & multa subita flammae K 1511
 sunt peccata, etiam si nō sunt voluntaria: Sicut Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc „
 facio. Ioannes inquit, Si dicimus nos non ha- „
 bere peccatum, mendaces sumus: loquitur „
 enim de infirmitatibus, & vitiosis motibus
 in renatis, non de lapsibus eorum qui contra
 conscientiam, id est, volentes indulgent pravis affectibus.

Mortalia peccata in renatis.

Ut cum amplectuntur impias opiniones,
 aut stabiliunt eas sua approbatione, aut indulgent alijs, ambitioni, flammis libidinum,
 avaritiæ, aut externis factis ruunt contra
 legem

CHRIST. RELIG.

legem Dei, ut David rapiens alienam coniugem, & astute maritum interficiens: hæc actiones contra conscientiam, sunt peccata mortalia: ac nisi rursus ad Deum conuertatur, abijcitur in æternas pœnas: Ephes. 5. cap.

Ephes. 5.

Hoc scitote, quod omnis scortator, aut impudicus &c. non habet hereditatem in regno Dei: Ezech. 33. 1. Corin. 6. Gal. 5. Item

Ezech. 33

1. Cor. 6.

Gal. 5.

1 Ioan. 3.

1. Ioan. 3. Nemo vos decipiat, qui facit iustitiam, iustus est: qui facit peccata, ex Diabolo est.

Euangelij ignorantia & neglectus, peccatum mortale.

Habent igitur peccatum mortale omnes

Αθεοί.

Αθεοί, Turci, Iudæi, & alij damnantes Euangelium, etiamsi fatentur se nec didicisse, nec intelligere: Talis erat iustitia Phariseorum, quibus inquit Christus: Si cæci essetis, peccatum non haberetis, nunc dicitis vos videre, ideo manet peccatum vestrum.

Affectata omissio.

De affectata ommissione inquit Paulus: Væ mihi si non Euangelizauero: & Matth. 25.

Matth. 25

Inutilem seruum eijcite in tenebras quæ foris sunt.

DE EC-

DE ECCLESIA.

De fundamento seu capite
Ecclesiæ.

ECCLESIA fundata est super Petrū:
nam inquit Christus, *Matth. 16. Tu es* *Obiectio*
Petrus & super hanc Petram &c. Ergo Ec-
clesia non est fundata super verbum DEI,
aut super CHRISTVM. Respondeo
ad antecedens: Quia non inquit Christus su- *Responso*
per te Petrum, sed super hanc Petram, id est
firmam de me cōfessionem edificabo Eccle-
siam meam: Est igitur fallacia equiuocatio-
nis in coniugatis.

Ecclesiæ vocabulum.

Ecclesia vox est petita à Græcis, significat
latinis concionem. Nam Εκκλησιαζειν est
apud concionem verba facere: & Εκκλη-
σιαστος est, qui publicitū orat apud populū
vel multitudinē. Vnde 19. Cap. Lucas in
Actis. Ecclesiam posuit pro cœtu seu cōcio-
ne, quæ publicitū confluit.

Generalis Ecclesia.

Est collectio & cœtus omnium fidelium, e-
tiam eorum qui ore consentiunt se Christia-
nos esse,

CHRIST. RELIG.

*nos esse, ac sacramentis participant, tametsi
professioni sua neutiquam respondeant. De
ea loquutus Dominus, inquit, Simile est reg-
num cælorum verriculo iacto in mare, & ex
omni genere contrahenti.*

Particularis Ecclesia.

*Specialis verò siue particularis certum
numerum comprehendit credentium. Pau-
lus enim scripsit Rom. Ecclesia, Corinth: &
Galatarum, & Ephesiorum Ecclesia. &c.*

Militans Ecclesia.

*Est omniū fidelium congregatio, qui ad-
huc in terris agentes militant, decertantes
cum carne & sanguine, cum Satana & mū-
do: à terrenis eluctantes ad cælestia.*

Triumphans Ecclesia.

*Eorum societas est, qui per mortem cal-
cata morte, peccato, mundo & diabolo, cum
Christo rege iam regnant cum cælestibus,
atq; de hostibus omnibus superatis triūphāt.*

Visibilis Ecclesia.

*Est qua ab omnibus hominibus ex confes-
sione & participatione sacramentorum pro
Ecclesia cognoscitur.*

Inuisibilis Ecclesia.

Invis-

Inuisibilis appellatur eadem, nō quòd homines sunt inuisibiles, sed quòd hominum oculis non appareat, qui verè credant, & qui non credant: soliusq; Dei oculis pateat.

Ecclesia Dei sancta Catholica quid?

Hanc alij non malè finierunt: Ecclesia est congregatio iustorum omnium, qui verè credunt Christo, & sanctificatur spiritu Christi: Alij Ecclesia, inquit, est communio sanctorum. Eadem poterat etiam hoc modo describi: Ecclesia est omnium in terris fidelium cœtus, sanctorumq; arctissima quadam coniunctio societasq; spiritu coherēs: primò, quidem per fidem capiti Christo, sanctificati ipsam: deinde verò sibi inuicē per mutuam charitatem. Obiectio. Donatista, & non-Obiectio
stro tempore Anabaptista dicunt nec Evangelium nec Sacramētum ullum esse efficax, si ministri mores sint vitiosi.

Contra hunc errorem tenēda sunt sententia Solutio.
perspicua Mat. 13. Christus confert Ecclesiam *Math 13.*
sagena in qua boni & mali pisces sunt, „
dicat item in Ecclesia zizania esse mansura „
usq; ad resurrectionem. Ideò sciendum est, „
Evangelii & sacramēta efficacia esse prop-
ter promissionem Dei, non propter Ministri
personam.

CHRIST. RELIG.

DE signis monſtrantibus Eccleſiam,
quæ alij notas nominant.

*Signa, quæ monſtrant Eccleſiam ſunt, E-
VANGELIVM incorruptum, & legi-
timus uſus SACRAMENTORVM.
Et quanquàm Eccleſia non ſemper floret ſi-
mili gloria, tamen ſubinde aliqua ſignifica-
tiones ſpiritus ſancti in mirāda gubernatio-
ne accedunt. Quòd autem Euangelium
ſit ſignum monſtrās, vide Ephes. 2. Super fū-
damentum Apoſtolorum & Prophetarum
exſtructi eſtis. Item Eſaia 59. Spiritus me-
us qui eſt in te, & verba mea quæ poſui in ore
tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore ſemi-
nis tui in æternum. &c.*

Ephes. 2.

Eſaia. 59.

DE SACRAMENTIS.

Sacramenta quid ſint?

*S*acramenta non ſunt aliud quàm diuine
erga nos gratiæ benevolētiæq; ac promiſ-
ſionum viſibilia Exemplaria diuinitus inſti-
tuta, teſtimonia certa ac memorabilia ſa-
cra, quæ ſub ſignis terrenis nobis repreſen-
tant & ob oculos ponunt dona cœleſtia: mē-
temq; ipſam à terrenis auocant ad cœleſtia:
ſunt

sunt præterea fraternitatis Christianæ ac societatis tessera.

Duo in Sacramentis sunt consideranda, scilicet signum & res signata, cæterum utraq; illa in sua permanere natura.

Augustini definitio.

Augustinus fuit Sacramentum esse signum rei sacræ: inuisibilis item gratia visibile signum, siue verbum visibile.

Duo esse Sacramenta.

Duo Sacramenta, Baptismum, & cœnam Domini agnoscimus: Tot idem agnouit cû Apostolis, prisca quoq; Ecclesia.

Sacramentorum finis principalis quis?

Quod sunt signa volûtatis erga nos Dei, videlicet testimonia addita promissioni gratiæ.

Promissio maximè in Sacramētis spectanda.

DE BAPTISMO.

Quid est baptismus?

Baptismus est Sacramētum, quo Dominus visibili signo suam nobis testatur gratiam, qua nos regenerat, & a peccatis mūdât, & in

CHRIST. RELIG.

Et in suum populum recipit, ut peccata & veterē Adamū mortificemus, bonisq; Christi participemus. Baptismus signum est quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, & quasi baptizat ipse: nā minister baptizat vice Christi.

Baptismus cur Sacramentum?

Ideo Baptismus propriè Sacramentū dicitur, quia huic promissio addita est: ut, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: ut testetur promissionem gratia, verè ad hūc pertinere qui baptizatur.

Principalis significatio & finis Baptismi quis?

Hic dicitur ex promissione, qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Ac perinde sentiendum est de hoc testimonio, ac si Deus nona aliqua voce de cælo testaretur, se hūc recipere.

Baptismi usus assiduus quis?

Postquam baptizatus doctrinam intelligit, exerceat hanc fidem, credat se verè à Deo recipi propter Christum, & sanctificari spiritu sancto: quotidie nos commonefaciat: Ecce hoc signo Deus testatus est te receptum esse in gratiam.

Baptismi verba sunt Euangelij summa.

Baptismi ablutio quid?

Hæc

Hæc ritus ipse depingit, quia ablutio significat abluere peccata propter Christum, & nobis applicari beneficium pmissionis Christi, cum mergimur in aquam velut in mortem Christi.

Baptismus semel fiat.

Ut satis fuit semel circumcidi, cum esset mandata circumcisio: Ita semel tantum fiat baptismus. Non legimus in quoque baptismum esse repetitum.

Nota.

De Baptismo Ioannis & Apostolorum.

Baptismus Ioannis & Apostolorum idem: etsi differentia erat in hoc articulo: Ioannes de passuro Christo, Apostoli de passo & resuscitato predicant: tamen ministerium fuit idem, & effectus eosdem habuit in credentibus. Docēbat enim Ioannes de utraque, de remissione peccatorum, & de efficacia spiritus sancti, in his qui filio crederent. Sicut inquit. Baptizabit eos spiritu sancto. Item, ex plenitudine eius omnes accipimus.

Christi, & ministrorum discrimen.

Quare igitur Ioannes discrimen facit, in- Obiectio
quiens, Ego baptizo vos aqua, qui autem „
post me venturus est, baptizabit vos spiri- „
tu & igni. Non discernit externum Solutio.

CHRIST. RELIG.

ministerium sed personas, vult intelligi discrimen Messiae, & ministrorum. Ministri tantum adhibent externum ministerium, sed per illud efficax est Christus: propter eum & per eum datur reconciliatio, spiritus sanctus, & vita aeterna. Hac non efficiunt Ministri, quare necesse est personam Christi à ministris discerni.

De Baptismo infantium.

Obiectio Sunt ne infantes baptizandi? Quid ni:

Responsio Infantium enim baptismus primæ Ecclesiæ testimonijs comprobatur. Origenes. 6. cap.

Orig. 6. cap. ad Rom. sic scribit: Itaq; & Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit etiam paruulis

„ dare baptismum. Sciebant enim illi quibus

„ secreta diuinarum mysteriorum commendata

„ fuerunt, quod essent in omnibus genuina sor-

„ des peccati, quæ per aquam & spiritum abo-

Cyprian. „ leri deberent. Cyprianus scribit, in Syno-

„ do damnatam esse opinionem cuiusdam, qui

„ infantes non volebat ante 8. diem baptiza-

„ ri. Censuit enim Synodus, infantes bap-

„ tizandos esse, nec oportere observari præ-

Augustin. scriptum tēpus. 8. diei. Augustinus de Baptis-

cōtra Do- mo contra Donatistas lib. 4. inquit: De Bap-

lib. 4. tismo paruulorum, quod vniuersa tenet Ec-

clesia,

*clesia, nec consilijs institutum. sed semper re-
tentum est, non nisi Apostolica auctoritate
traditum rectissime creditur.*

Signum propter promissionem
traditum.

*Ad quos pertinet promissio, ad eosdem
pertinet & signum: nam signum traditum
est propter promissionem. Certum est autem
promissionem gratia, pertinere ad infantes:
ergo necesse est eis applicari signum per mi-
nisterium, quo super eos nomen DEI inno-
catur.*

Testimonia.

*Christus ad infantes inquit, Talium est
regnum cælorum. Item: Non est voluntas
patris, ut pereat unus de paruulis istis.*

Mandatum de Baptismo
vniuersale.

*Mandatum de Baptismo est vniuersa-
le, & ad totam Ecclesiam pertinet: Nisi quis
renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intra-
bit in regnum cælorum. Pertinet igitur e-
tiam ad infantes ut fiant pars Ecclesie. Itē,
Baptizate omnes gentes, &c.*

*Obiectio: Sed reclamāt Anabaptista: negāt Obiectio
baptif-*

CHRIST. RELIG.

baptismum prodesse infantibus, cum non intelligant verbum: & quod ceremonia sine fide sit otiosa.

Solutio.

Verissimū est in omnibus adultis requiri poenitentiam & fidem: sed de infantibus, hoc satis est tenere: spiritus sanctus per baptismum eis datur, qui efficit in eis nouos motus, nouas inclinationes ad Deum pro ipsorum modo: Nec id temerè affirmatur. Nam hac certa sunt, recipi infantes per hoc ministerium: dari item semper cum remissione peccatorum Spirit. sanct: & neminem placere Deo, nisi sanctificatum spiritu sancto:
“ *Sicut clarè inquit Christus: Nisi quis renatus fuerit aqua & spiritu, non intrabit in*
1. Cor. 15. *regnum cœlorum. Item 1. Corinth. 15. Caro & sanguis, videlicet sine spiritu sancto,*
Rom. 8. *non possunt regnum Dei possidere. Et Rom. 8.*
“ *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.*
Cum ergo certum sit hos infantes esse partem Ecclesie, & placere Deo: certum & hoc est, Deum in eis efficacem esse, quia vitam æternam oportet in hac vita inchoari.

Sunt infinita argumenta, quibus Anabaptista facile vincuntur: sed hac pauca adduxisse sufficiat.

Vsus Baptismi.

Ut as-

Ut assidue meminerimus nos esse baptizatos, & ita meminerimus, ut eius fidei, in quam baptizati sum⁹ prorsus acquiescam⁹, & digne toto Sacramēto viuere annitamur. Quod idē apud Iudeos nota circumcisionis, quam gestabant in carne, p^{ri}s praeſtabat.

Baptismus non repetendus. Licet fortassis, neq³ baptizati, neque hi qui sunt ministri baptismi sincero animo egerint: quoniam Sacramenti vis atq³ dignitas, neq³ ad dante neq³ ab accipiente oportet ut aſtimeatur: sed tantum a Deo, qui eius est, & author, & institutor: atque huic veritati nihil praeiudicat Cypriani sententia, quā iudicauit, hereticos ad Ecclesiam catholicam redeuntes, esse denuo baptizandos.

De foedere Diuino.

Notatio.

Latini à feriēdo, Germani bombinden, bundt. Testamentum variè accipitur, pro legatione, pro tabulis testamentarijs, pro Sacramentis, pro ipso foedere. Nos hoc loco pro foedere accipiamus.

Definitionem quaeras commodam.

Causſa efficiens.

Deus author, non nostra merita, sed gratia

CHRIST. RELIG:

tia & misericordia Dei.

Adiunctum.

*Quando : cum Adamo, tempore Noë, tē-
pore Abrahami : renouauit etiam in p̄mis-
sionibus cum Dauide, deinde in Christo ob-
signauit.*

Materia.

Partes, quas alij conditiones vocant. 1.

Promissiones { *Spirituales,*
Terrena.

Quæstio.

- 1 Quæstio oritur an Patres veteris Testa-
menti promissiones habuerint spirituales.*
- 2 Pars est mandatum & praeceptum.*

Forma.

*Formam principalem & veram huius fœ-
deris ponim⁹ IESVM CHRISTVM.
Possunt tamē inter has formas numerari ri-
tus, qui adhibentur. Ritus autem cum A-
brahama adhibitus est Chananaicus, unde
& fœdus dicitur ab Hebraeis scidit,
cecidit. Vides hic notationem in alijs etiam
locis locum habere.*

Subie-

COMPENDIVM.

32

Subiectum.

Persona fœderis : ordo enim sic habet: Deus hoc fœdus pepigit: caussa fuit mera illius gratia, misericordia: & in Christo designavit: promissiones etiam addit se fore nostrum Schadaim: lege Hebraicæ, & præceptum, quid nostrum officium : & pepigit hoc fœdus cum Adamo, Noë, Abrahamo, & omnibus inter gentes credentibus.

Persona ergo hoc loco subiectorum, sunt tractandæ.

Quæstio.

Quæstio hoc in loco oritur, quæ sunt illæ personæ: an etiam gentes ad hoc fœdus pertineant: Iudæi negant, Scriptura affirmat. Finis hic addi potest.

Adiunctum.

Fœdus Dei æternum. Loquere hoc loco, si placet, de discrimine veteris & noui Testamenti, aut in ultimum reserua hunc locum, si voles.

Signa fœderis possunt in adiunctis tractari: nam signa se habent ad promissiones, quæ admodum adiuncta ad suum subiectum.

Subie-

CHRIST. RELIG.

Subiectum.

*Tabula fœderis in primo genere subiecto-
rum, scilicet in subiecto in quo. Inde non
rarò se tropus offert in Scripturis, scilicet
Metonymia, quâdo Tabula, id est, continēs,
pro ipso fœdere id est contento usurpantur.*

Dissentanea.

*In hoc loco dissentaneorum, possunt multa
tractari: tamen præcipuè quæ pugnant cum
altera parte fœderis, scilicet cum bonis ope-
ribus, & innocentia vitæ, quæ à nobis requi-
ritur: quæ dissentanea tamen non proprium
locum in Methodo habet: nam supra statim
possunt tractari in materia. Contraria enim
iuxta se posita, magis illustrât: in inuentione
tamen seorsim ponuntur.*

Sequitur iam de Circumcisione: hic locus ca-
dit in adiunctum vt supra demonstraui-
mus: quare si recto methodo procedere vo-
lumus statim ibidē erit tractandus, prop-
tereà seorsim posuimus vt omnia essent
faciliora.

Notatio.

*Circumcidere Besutiden huc & coniu-
gata pone. Simpliciter in Genesi dicitur Sig-
num: dicitur à Paulo ad Rom. 15. Signacu-
lum*

Rom. 15

lum institutæ fidei ob signatæ, nõ citra spiritus sancti talem efficaciam, extra quem Sacramenta nihil proficiunt.

Prior definitio ex Genesi desumpta est, ex adiuncto & effectis.

Posterior ex Paulo, ex fine & effectis.

Potest alia definitio à studiosis adolescentibus poni, quæ causas omnes complectitur.

Materialis causa, & formalis planæ sunt.

Subiectum.

Infantes qui ex semine erant Abrahe, ipse Christus. Ibi rursus adiunctorum locus suum habet usum, scilicet, quando circumcisi, & cur 8. die.

Quæstio item cur Christus sit circumcissus: causæ sunt plures: præcipua est, quæ habetur Rom. 15.

Rom. 15.

Finis & usus.

Quemadmodum duæ partes sunt fœderis, ita Sacramenta sunt signa fœderis: ita etiam circumcisio promissionis & mandati representationem habet: promissionis est sigillum, & diuinæ voluntatis testimoniū, ut omnia Sacramenta. Hic finis præcipuus.

Secundo, in altera parte quoad mādātū scilicet, exigit Deus à nobis integritatē & vitæ sanctimo-

CHRIST. RELIG.

sanctimoniam, indicat ergo Symbolo externo, quando ad eum perueniamus. Nempe si in homine circumcideretur quicquid ex carne nascitur (quia tota natura vitiosa est) haec spiritualis est circumcisio, quae non sit manibus, sed spiritu sancto. Dent 39. Ieremi. 4. Sūt alij adhuc etiam fines: erat etiam signum promissionis.

Comparata.

In comparatis possumus iam tractare, de nostris Sacramentis, scilicet de Baptismo. Possumus in genere conferre, nam ostendimus esse signum fœderis, fœdus idem, quod ad substantiam, eiusdem personas fœderis, eundem finem, & item de reliquis: &c.

Sed ponamus nos Exemplum de Baptismo infantium: negant Anabaptistae baptizandos esse infantes: nos asserimus, possunt ergo multa afferri argumenta aliunde ex sacris Scripturis, multa exempla veteris Testamenti.

Exemplum.

*Infantes
sunt Baptizandi.*

Infantes sunt baptizandi, quia infantes in veteri Testamento circumcisi sunt. Valebit hoc argumentum, si probaueris cōparatorum

torum esse eandem rationem . Obstreperunt Anabaptista : dicunt non eandem esse rationem : Sacramenta veterum cum nostris non conferenda. Proba ergo tum primum idem esse fœdus, idem testamētum quoad substantiam, siquidem in circumstantiis variatur, non tollitur propterea substantia. Sed quòd idem sit fœdus, proba ex causis, ex authore, ex partibus, ex subiecto, ex forma: in summa ex omnibus. Deinde quòd signa fœderis veterū & nostra quoad substantiam sint eadem: probes iterum ex causis, ex fine & definitione . Dein potes addere testimonia Scripturæ, quorum plurima sunt passim in Paulo, maxime in 1. Epist. ad Corinth. 10. I. COR. 10. Cap: probas deinde infantes esse Baptizādos.

Ostendunt Anabaptista quasdam differentias, scilicet, dissimilitudinē esse infantium. Heb. 8. die circumcisos, nos in baptismo non servare. Prætereā masculos tantum circumcisos, nos femellas baptizare.

ARGVMENTA, QVOD

hi infantes, qui ante Baptismum moriuntur, non sint condemnati.

Primò ponam argumenta aduersariorū.

H

In ef-

CHRIST. RELIG.

In effectis.

Sacramenta annectuntur diuinis promissionibus, & sunt signa & testimonia diuina erga nos voluntatis. Non sunt autem nuda signa, sed verè credendum DEVM spiritu suo intus perficere, quod Sacramenta figurant, idq; propter promissiones quæ externis signis obsignantur.

Quæstio. Sed quæstio oritur, an infantes qui baptismo nondum sunt initiati, a regno cælorum propterea sint arcendi: i. Quæstio est eiusmodi: An Baptismus sit unicum Organum, per quod Deus salutem nostram operatur.

Ponamus primò argumenta eorum, qui ita docent.

- I. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua
“ & spiritu, nō potest ingredi &c. Itē, Gen. 11.
“ Omnis anima quæ nō fuerit circumcisa, excindetur.*
- II. Extra Ecclesiam nemo saluatur, infantes nōdum baptizati sunt extra Ecclesiam: Ergo non possunt Saluari.*
- III. Omnes natura sumus filij iræ, & licet à Sanctis Parentibus infantes procreantur, in peccatis tamen concipiuntur: opus ergo regeneratione: Sed Baptismus est lauacrum
rege-*

regenerationis, ergo. &c.

Dicunt nō habere promissionem de Salu- IIII.
te infantium nondum baptizatorum.

Sunt hac ferè prapcipua argumenta. Ante-
quàm ea soluamus, nostra ponemus.

Nostra Argumenta.

Statuimus & docemus gratiam DEI nō I.
ita alligatam esse externo aqua Elemēto, ut
extra id nemini contingat. Imò gratiam Dei
externis Sacramētis velle alligare, dicimus
prorsus absurdum. Ratio. Si enim omnis
qui externum signū Baptismi non habet, est
condemnatus: sequitur ut omnis qui Bap-
tismi signum accepit, saluetur. Valet argu-
mentum: nam cōtrariorum eadem est ratio:
utitur hac ferè forma argumētandi Iob cō-
tra suos amicos. Nos utrunq; falsum ostēde-
mus. Non omnis, qui signū externum nō ha-
bet, est condemnatus: ut contra, non omnis,
qui habet, sanctificatus est. Hac duo si pro-
bamus, euicimus utiq; gratiam Dei non al-
ligatam Sacramētis.

Ioannes sanctificatus est ab utero matris. Et
si hac (ut aduersarij obiectunt) inter mira-
cula numerentur, sequitur tamen quod vo-
luimus, scilicet antiquos extra baptismum

CHRIST. RELIG.

sanctificari. Libet his annumerare Iacobū, quem DEVS in utero matris dicitur dilexisse.

Iam de adultis, omnia sunt Exemplorum plena. Cornelius credit ante baptismum. Item Eunuchus Regina Candaces. Item alij: Hac de ijs qui postmodum sunt baptizati.

Sed latro in cruce omninò non baptizatus & saluatus: Contrà, Simon Magus baptizatus est, & damnatus.

Quare Dei gratiam videmus Sacramentis non alligatam.

II. *Argumēt. Ioan. dicit: Ego aqua baptizo vos, ipse spiritu & igne: distinguit omnino rem Sacramenti, & Sacramenti signū.*

Nec propterea Sacramentorū vsum tol- limus: nec docemus superuacaneum: nam Cornelius postmodum baptizatus, & Iacob circumcissus, Item Ioannes.

Docemus tātum Salutem animæ Sacra- mentis non acceptam esse ferendam: sed spi- ritu sancto qui externa adminicula adhibet, quibus tamen non alligatur. Coniunctim quidem res & signum sunt consideranda: & coniunctim ab electis percipiuntur, non ta- men semper eodem momento, quo Sacramē- ta administrantur. Cuius Exemplū in mul- tis, vi-

tis, vide Calumniam.

Evidens etiam & firmissimum argumen-
tum deducitur ex ratione fœderis: Infantes
etiam pertinere ad fœdus Dei. Ergo etiam
promissiones fœderis infantibus sunt factæ:
Et Abrahamo dictū: Ero Deus tuus, & se-
minis tui. Eſſet ergo gratia Novi Testamēti
angustioribus terminis limitata, quàm ve-
teris: quod cogitare, absurdum est:

Respondemus ad argumenta ad-
versariorum.

Scriptum quidem: omnis qui non fuerit .I.
circumcisus, excindatur. Huius solutio ex
D. Iosia Simleri annotatis super Cap. 3. Iosias Sini-
Matth. petenda. Hoc tantū in presenti lerus in an-
adijciam, maiore obſtante neceſſitate legem non. ſuper
hanc vim ſuam non obtinuiſſe. Nam Iſraē- Cap. 3.
lita 40. annis, quibus erant in deſerto, cir- Matth.
cumciſi non ſunt, quòd ratio itineris id non
permittebat, nec propterea à damnati. Et di-
cere velle infantes Iudeorum à Pharaone
necatos, ſimul condemnatos quoq̃: certè eſ-
ſet dicere, ſalutem & mortem in hominis ar-
bitrio poſitam: & tyrannis eſſe conſeſſum, a-
nimas quoq̃, extinguere cū corporibus, quòd
Chriſtus in Euangelio negat. Locum Ioan-

nis 3. Cap. quia est allegoricus, plerique non de Baptismo, sed de spiritus sancti virtute & officio intelligunt. Ita ut aqua & spiritus non aliud significant, quam spiritus & ignis: & ipsi sane licet de Baptismo intelligant hunc locum, tamen concedunt adultos quosdam extra aqua baptismum posse saluari.

Quod ergo isti homines adultis concedunt, infantibus detrahunt.

II. Ad secundum argumentum est facilis solutio. Distinguiamus inter nomen Ecclesie:

Est interna, extra quam nemo saluatur.

Est externa, extra quam aliqui saluantur.

Cuius vel Iob est exemplum, & alij fideles Ethnici, qui extra Ecclesiam externam, absque Ceremonijs sunt saluati.

III. Ad tertium ita respondemus: A labe originalis peccati neminem præter Christum eximi, reatum tamen tolli virtute & efficacia sanguinis Christi, qua gratia infantibus fidelibus contingit ex beneficio fœderis.

1. Cor. 7. Quare Paulus non dubitat in 1. Corinth. 7. "liberos fidelium nominare sanctificatos. Additur Baptismus, qui hanc absolutionem cõsignat.

Quæro: Cum omnes regeneratione indigeamus,

geamus, an sit efficacior spiritus sanctus quam aqua ablutio. Vtiq; spiritus sancti maior vis. Cur ergo nobis irascuntur, qui spiritui sancto id absolute tribuimus, quod ipsi externo elemento absolute tribuunt.

Respondent quidem se non aqua beneficio id tribuere: scimus huius Sacramenti excellentiam, ex Christi institutione pendere: sed inter signum tamen & rem distinguimus, & spiritum sanctum dicimus liberum agens esse: Sacramenta tamen tanquam instrumenta operari non nisi quando illi est cōplacitum.

Peccatum infantibus adesse fatentur originale, fatemur & nos: reatum tolli necessario oportere docent, docemus & nos: tollendi reatum unicum medium faciunt baptismum: Nos gratia Dei & merito Christi tolli reatum ex scripturis asserimus, huius autem rei signum adhiberi baptismum, quæ et si coniunctim interdum in electis perficiuntur, spiritus tamen sanctus nō rarò ante signum, non rarò demum post id in electis perficit quod signum figurabat.

Ita respondemus: promissiones factas his, IIII.
qui fœderis sunt participes, ergo & promissiones

HR IG
CHRIST. RELIG.

Ex Nouo Testamento probationes.

Matth. 19 *Christus inquit Matth. 19. Si in te pec-*
“ *cavit frater tuus, corripe eum: si te audie-*
“ *rit, lucratus es fratrem. Cùm dicit lucrabe-*
“ *ris fratrem, clarè pronunciat se de his loqui,*
“ *quibus prodest illa emendatio, & qui antè*
“ *fuèrunt in Ecclesia. Petrus, cùm interro-*
“ *gat, Quoties dimittā? dicit, septuagies sep-*
“ *ties: ergo lapsi post iustificationem possunt*
“ *veniam consequi. Nam cùm iubet Ecclesi-*
“ *am remittere, vult etiam ipse remittere pe-*
“ *ccati & credenti. Ad Gal. 6. Luca 15. Se-*
“ *de hac re, atq; de omnibus alijs Christian*
“ *Religionis partibus eruditissimè scripse-*
“ *runt Melanctho, Musculus, Cal-*
“ *vinus, multiq; alij huius eta-*
“ *tis præstantissimi*
“ *Theologi.*

FINIS.

